

UPPSALA
UNIVERSITET

Teologiska institutionen

Systematisk teologi med tros- och livsåskådningsvetenskap

C-uppsats vt2016

Författare: Katarina Lamos 8608140102

Handledare: Karin Johannesson

Beröring och gemenskap

En undersökning av människosyn hos Henri Nouwen och Arne Fritzson

Innehåll

1. Inledning.....	1
2. Syfte	2
3. Frågeställning	4
4. Teori	4
4.1. Människosyn enligt Anders Jeffner.....	4
5. Metod	5
6. Forskningsöversikt	7
7. Analys av <i>Adam, God's beloved</i>	9
7.1. Människans natur	10
7.2. Människans väl: Ett gott liv.....	11
7.3. Människan i relation.....	18
7.4. Synd, lidande och eskatologi.....	19
7.5. Sammanfattning.....	23
8. Analys av Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder	24
8.1. Människans natur	25
8.2. Människans väl: Ett gott liv.....	26
8.3. Människan i relation	31
8.4. Synd, lidande och eskatologi.....	31
8.5. Sammanfattning.....	34
9. Jämförelse.....	35
9.1. Människans natur	35
9.2. Människans väl: Ett gott liv.....	37
9.3. Människan i relation	38
9.4. Synd, lidande och eskatologi.....	39
9.5. Slutsats	41
10. Sammanfattning.....	42
11. Litteraturförteckning	43
Avhandlingar och böcker	43
Artiklar	44
Hemsidor	44
Övriga källor.....	44

1. Inledning¹

Första gången jag stötte på Henri Nouwen var i Nederländerna, där han framstod som teologiskt allmångods. För en svensk protestant är han dock kanske inte lika känd, och kan därför behöva en kort presentation. Nouwen föddes i Nederländerna 1934 och ordinerades till romersk-katolsk präst i Utrecht 1957. Han tog även en psykologexamen och ägnade en stor del av sitt yrkesverksamma liv åt pastoralteologi vilket han undervisade i på bland annat Harvard och Yale. Han var en produktiv författare och delar av hans författarverk finns översatt till svenska. Han dog i Hilversum, Nederländerna, 1996. Sina sista tio år i livet tillbringade han i Toronto i en kommunitet tillhörande L'Archerörelsen, Daybreak, och det är där en central bok för denna uppsats, *Adam, God's beloved*, utspelar sig.

L'Archerörelsen grundades 1964 av kanadensaren Jean Vanier, som tillsammans med två män med intellektuella funktionsnedsättningar startade en liten gemenskap i sitt hem. Liknande gemenskaper har så småningom formats över hela världen, och uppgår i dagsläget till 147 stycken i 35 länder. L'Archekommuniteter byggs upp kring ”kärnmedlemmar” som är de medlemmar som har någon form av funktionsnedsättning. Runt dem skapas en gemenskap av andra personer som bor där under kortare eller längre tid, och som assisterar dem. Arbetssättet bygger på gemenskap snarare än medicinska/socialarbetescentrerade modeller för stöd åt utsatta personer, och rörelsen är inte vinstdrivande. L'Arche har en kristen grund, men är öppen för människor med olika trosuppfattningar och religionstillhörighet. Själva beskriver de sitt syfte så här: "I en splittrad värld vill L'Arche vara ett tecken på hopp. Dess kommuniteter, grundade på förbund mellan folk med olika intellektuella förmågor, sociala bakgrunder, religioner och kulturer, försöker vara tecken på enhet, trofasthet och försoning” (min översättning).² Henri Nouwen berättar i *Adam, God's beloved* om hur Jean Vanier återkommande sagt:” L'Arche is not built around the word but around the body. We are so privileged to be entrusted with the body of another” (Henri Nouwen 1997 s. 34).

Mitt intresse för Nouwen väcktes av hans språk som jag upplevde som extraordinärt i sitt fokus på kropparnas intimitet.³ Trots att det i år är tjugo år sedan hans död förvaltas hans teologiska arv av både universitet och kyrkor⁴ och i såväl katolska som protestantiska

¹ Tack till Ulrika Svalfors, Katarina Westerlund, Thomas Ekstrand och Karin Johannesson, samt till Sara Pärsson, Linn Asplund, Marco Bianchi (Språkverkstaden, Uppsala universitet) och Sebastian Selvén för all hjälp.

² www.larche.org

³ Ford 1999 s. 149

⁴ Senast en ”Way of the heart conference” till minne av Nouwen på University of Toronto i juni 2016 med många stora teologiska namn inbjudna.

sammanhang. Han ses som en stor resurs både i frågor om personlig andlighet, liv i gemenskap, och i frågor om funktionshinder och inkludering. Nouwen är inte primärt känd som funktionshinderteolog, och trots sin tunga akademiska bakgrund är det inte heller i den typen av teologiska verk han främst återfinns. Han arbetade större delen av sitt liv med populärteologi, pastoralteologi och uppbyggelselitteratur. Flera av hans senare böcker, har sin utgångspunkt i hans praktiska erfarenheter av livet i L'Arche, exempelvis *The road to Daybreak* (1988), *In the name of Jesus* (1989) och *The return of the prodigal son* (1992). Han har även lämnat efter sig en hel del material som getts ut postumt, senast *Discernment* (2013).⁵

Nouwen är inte systematiker i frågor som rör funktionshinder och jag har därför velat sätta in de tankar jag finner hos honom i en mer teoretisk kontext. Hur förhåller sig den människosyn som kommer till uttryck i *Adam, God's beloved* till den som uttrycks i nutida systematisk funktionshinderteologi? Här valde jag den svenske teologen Arne Fritzson, som är en av de som i Sverige är kända för att arbeta med frågor om funktionshinderteologi. Arne Fritzson är socionom, pastor i Equmeniakyrkan och doktor i tros- och livsåskådningsvetenskap. Han skrev sin doktorsavhandling om David Tracys hermeneutiska teologi. Han lever med en egen funktionsnedsättning, en cp-skada.

2.Syfte

Mitt syfte är att undersöka vilken människosyn som kommer till uttryck i Henri Nouwens bok *Adam, God's beloved*(1997), samt i Arne Fritzsons bok *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder*(2007). Jag har valt ut dessa böcker för att de relaterar till fältet funktionshinderteologi.

*Adam, God's beloved*⁶ är en rätt speciell bok i Nouwens stora produktion. Den är hans allra sista och en av hans mest personligt hållna. Den kom till efter att en av kärnmedlemmarna på L'Arche Daybreak i Toronto, Adam Arnett, avled 1996, och är en berättelse om dennes liv läst genom evangelierna. Nouwen har lagt upp boken efter de olika delarna i Jesu liv. Genren är biografi och självbiografi av pastoralteologisk snarare än systematisk karaktär – han skriver själv att hans plan var att skriva en bok om den kristna trosbekännelsen, men det landade i en berättelse om hans vän istället. Boken utgår inte, som många av Nouwens andra böcker, från en specifik bibeltext utan från Adams och Jesus personer och relationer. Den är postumt utgiven, och redigerad (med vissa tillägg) av Nouwens redaktör Sr. Sue Moesteller.

⁵ www.henrinouwen.org

⁶ Hädanefter förkortar jag titeln *Adam*

Adams fokus är i hög grad kropparnas gemenskap. Mycket få teoretiska resonemang förs och de flesta diskussioner landar i människans behov av samhörighet. Mänskliga relationer, som de beskrivs i *Adam*, baseras inte i lika hög grad på tankar och känslor som på fysisk intimitet och delande av kroppsliga erfarenheter. I de relationerna griper Gud in i människans liv, och människan kan känna igen den Jesus som evangelierna berättar om.

” I have heard about and read about the life of Jesus, but I was never able to touch or see him. I was able to touch Adam. I saw him and I touched his life. I physically touched him when I gave him a bath, shaved him, and brushed his teeth. I touched him when I carefully dressed him, walked him to the breakfast table, and helped him to bring the spoon to his mouth. Others touched him when they gave him a massage, did exercises with him, and sat with him in the swimming pool and Jacuzzi. His parents touched him. Murray, Cathy and Bruno touched him. That's what we did: touched Adam! And what is said of Jesus must be said of Adam: 'Everyone who touched him was healed' (Mark 6:56). Each of us who has touched Adam has been made whole somewhere; it has been our common experience.” (Nouwen 1997 s. 113)

När jag beslutat att jag ville skriva min C-uppsats om någon av Henri Nouwens böcker föll valet på *Adam* eftersom den, enligt min mening, präglas av flera av funktionshinderteologins återkommande frågeställningar. Den innehåller en diskussion om vikens roll fysiska och mentala förmågor spelar för relationer med människor och Gud, den diskuterar vilka som kan vara del av en församling och den har den lidande snarare än den segrande Jesus som utgångspunkt.

Som kontrast till Nouwens skönlitterära pastoralteologi ville jag jämföra *Adam* med en bok av en lite mer nutida (även om det bara skiljer 20 år mellan böckernas utgivning) svensk teolog. Här valde jag *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder*, en bok av Arne Fritzson som utkom 2007. Boken utgör en teoretisk bakgrundsstudie för att möjliggöra och fördjupa samtal om tros- och livsåskådningsfrågor och funktionshinder. Bokens syfte är inte så mycket att tillhandahålla färdiga svar på de komplicerade frågeställningar den tar upp, utan snarare att ge förslag på hur de kan diskuteras på olika sätt, samt ge råd om vilka förhållningssätt som kan vara bra att ha i åtanke för att kunna föra sådana samtal på ett respektfullt sätt. Fritzsons utgångspunkt är en samhällelig och historisk genomgång av det han kallar funktionshindersdiskursen, synen på och attityden till funktionshinder i en samhällelig och politisk kontext. Utifrån detta ser han behovet av ett samtal om människosyn, och han kommer sedan in på både politiska och teologiska frågeställningar med frågor om människosyn och människovärde som grund.

Det som krävs är att vår bild av vad det är att vara människa i allmänhet blir så vid så att alla människor ryms inom den. Så länge vår bild av människan i allmänhet är så smal att endast vissa människor, som anses ”normala”, blir betraktade som ”människor i allmänhet”, medan andra människor blir olika specialfall av vad det är att vara människa, kommer det stigmatiserande

utpekandet att fortgå. Det behövs en diskussion om människosyn för att kunna besvara frågan om vad som skulle vara en god funktionshinderpolitik. (Fritzson 2007 s80f)

3. Frågeställning

Hur förhåller sig den människosyn som framträder i Henri Nouwens bok *Adam, God's beloved* till den människosyn som framträder i Arne Fritzons bok *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder?*

4. Teori

4.1. Människosyn enligt Anders Jeffner

I den korta skriften *Att studera människosyn – en översiktlig problemanalys* från 1989 gör den svenske teologen Anders Jeffner en genomgång av begreppet människosyn och hur olika människosyner kan utformas samt vilka komponenter de brukar utgöras av. Han konstaterar att det inte finns någon tydlig definition eller avgränsning av vad som konstituerar människosynsbegreppet; det tenderar att utgöras av en blandning av empiriska hypoteser, spekulativa teorier, metafysiska åskådningar, värderingar och normer.⁷ I sitt sorterande av begreppen definierar han några specifika teorier (exempelvis världsbilder, värdeutsagor och system) som olika människosyner kan botten i. Han definierar även en del komponentområden (områden där olika ståndpunkter finns sida vid sida eller konkurrerande, exempelvis gällande viljans frihet) som tillsammans utgör pusselbitar för människosyner.⁸ Utifrån detta gör han en översikt över ett antal komponentområden där han för vart och ett anger ett antal möjliga teoretiska ställningstaganden.⁹

De av Jeffners komponentområden jag speciellt vill utgå ifrån i min analys av *Adam* och *Att tolka det tvetydiga* är sådana som har att göra med människans värde, vad som utgör ett gott liv, och människans (eventuella) behov av frälsning. Här följer en närmare beskrivning av dem.

4.1.1. Antagande om livets okränkbarhet

Vad gäller livets okränkbarhet anger Jeffner två möjliga utfall, att a) bejaka eller b) förkasta det – men medger också att detta ställningstagande behöver kompletteras med en syn på huruvida detta gäller enbart människan eller alla levande varelser. I diskussionen om människovärde går Jeffner vidare och inför komponentområdet socialt likaberättigande. Här kan exempelvis analyseras vilka egenskaper hos individen som fungerar rättighetsdifferentierande i ett samhälle, det vill säga vilka egenskaper som påverkar möjligheten att få olika behov

⁷ Jeffner 1989 s. 2

⁸ Jeffner 1989 s. 3

⁹ Jeffner 1989 s. 45f

tillgodosedda.¹⁰

4.1.2 Människans väl

Vad som är viktigt för att människan ska ha ett gott liv diskuteras i komponentområdet människans väl. Här föreslår Jeffner att detta kan undersökas och illustreras genom att använda ett schema där olika värden ställs upp bredvid varandra och jämförs vad gäller hur stor vikt den aktuella människosynen ger dem. De värden Jeffner föreslår är hälsa, ägande, gemenskap, sex, skapande, jämlikhet, arbete och gudsrelation. Han påpekar också att denna värderingsprofil med nödvändighet påverkas av övriga antaganden kring människosyn, exempelvis människans ontologiska status (hur viktigt är skapande för människan, och är hon skapande i ett sådant avseende att hon kan påverka sin egen tillvaro och världens gång?).¹¹

4.1.3 Grundinställning till andra människor

Jeffner lägger till komponentområdet grundinställning till andra människor teorier. Här anger han de möjliga svarsvärdena a) vördnad b) respekt c) saklig omsorg och d) likgiltighet.¹² Jeffner vill definiera a, b och c som dygder – vilket i sin tur är tätt kopplat till andra komponentområden i utformandet av människosyn, nämligen vad som utmärker det specifikt mänskliga handlandet.

4.1.4 Fördärv och frälsning

För att möjliggöra utformandet av en teologisk antropologi innehåller Jeffners ramverk för komponentområden även underrubriken Frälsningsteorier. Här finner vi komponentområdena läran om människans naturliga fördärv (inklusive ställningstagande till fördärvets natur) och läran om människans medverkan i frälsningen, där Jeffner föreslår komponenterna a) frälsningsmöjligheten beror på människans egen aktivitet, b) synergism (både människan och Gud bidrar) och c) läran att människan inte alls kan medverka till sin egen frälsning.¹³

5. Metod

För att komma åt de komponentområden som Jeffner ringar in som viktiga i att definiera centrala aspekter av människosyn har jag valt att göra en innehållslig idéanalys av mitt material utifrån ett antal analysfrågor. Analysfrågorna har jag formulerat dels utifrån Jeffners förslag till komponentområden för människosyn, men också, som Carl-Henric Grenholm säger i *Att förstå religion*, utifrån min egen förkunskap och utifrån en del frågor som tycks relevanta inom det funktionshinderteologiska fältet.¹⁴ Jag har alltså valt att inte använda mig av Jeffners egen metod med tabeller med svarsvärden utan använder mina frågor som utgångspunkter för att

¹⁰ Jeffner 1989 s. 29

¹¹ Jeffner 1989 s. 31

¹² Jeffner 1989 s. 33

¹³ Jeffner 1989 s. 37

¹⁴ Grenholm 2006 s. 220

närma mig texten. Somliga frågor går in i varandra och diskuteras under fler än en underrubrik. Att läsa utifrån dessa analysfrågor har inneburit olika utmaningar i de olika materialen, eftersom det ena, *Adam*, är skönlitterärt och det andra, *Att tolka det tvetydiga*, mer akademiskt. *Adam* innehåller många exempel, men inte alltid uttalade värderingar. Det är möjligt att detta är orsaken till att den analysen är något längre. Efter läsning utifrån dessa analysfrågor har jag återgett det jag funnit hos respektive författare, och jag avslutar min undersökning med en jämförelse mellan de mest centrala elementen för att besvara min frågeställning.

- Antagande om livets okränkbarhet - Människans natur.

Är livet okränkbart? Gäller det i så fall allt liv eller bara människans? Vad är specifikt för den mänskliga naturen?

- Människans väl.

Vad är ett gott mänskligt liv? Vilka aspekter är viktigast för att människans liv skall anses som gott? Här använder jag mig av Jeffners kategorier, men utvecklar dem på följande sätt:

Hälsa: Detta inkluderar även funktion, på det sätt funktion och funktionsnedsättningar beskrivs av respektive författare.

Ägande: Denna aspekt ägnas ett begränsat utrymme i mitt material, men jag menar att den är signifikant att behålla kanske just därför.

Gemenskap: Jag räknar här in familjeliv.

Sex: Begreppskategorin utvidgas till att innefatta all kroppslig och själslig intimitet människor emellan.

Skapande: Här innefattas även agens. I övrigt diskuterar jag inte de ontologiska frågor Jeffner närmar sig kring denna fråga. Oavsett dess följder i längden utgår jag dock från att individens upplevelse av - och möjlighet till - agens i allmänhet, och inte bara i skapandet av (beständiga) saker, har relevans för en bedömning av livskvalitet.

Jämlikhet: Här innefattas även kommunikation. I ett fält där många personer som diskuteras inte alltid får komma till tals som egna subjekt är det av yttersta vikt att kritiskt undersöka hur hög prioritet möjlighet att kommunicera den egna viljan och behoven har.

Arbete: Här vidgas begreppet (löne-)arbete till att innefatta ansvar i allmänhet, och det tjänande och givande människor kan ägna sig åt i relation till varandra.

Gudsrelation: Här har jag valt att utöver (individuell) gudsrelation innefatta även delaktighet i religiöst och rituellt liv.

- Grundinställning till andra människor – människan i relation.

Vilka förhållningssätt bör vara centrala i människans relation till andra?

Jag har även här valt att inte låsa mig vid de svarsvärden Jeffner föreslår, utan ge utrymme även för andra val av uttryck. Centralt i alla mina analysfrågor har varit att försöka att se människan det handlar om inte bara som en isolerad enhet utan också som delaktig i relation med andra.

- Fördärv och frälsning – Synd, lidande och eskatologi.

Har människan en relation till Gud, och vad är i så fall kännetecknande för den? Vilken roll har synden i människans liv - behöver människan frälsas från något? Hur tar det behovet sig i så fall uttryck? Vari ligger i så fall denna frälsning och vilken är människans roll i den?

Vad gäller denna aspekt av den människosyn som framträder i respektive bok väljer jag att läsa med flera öppna frågor, med vetskap om att författarna inte nödvändigtvis kommer att diskutera dem alla.

6. Forskningsöversikt

Funktionshinderteologi eller *Theology of disability* är en teologisk riktning som vuxit fram under 1900-talets senare del. Liksom till exempel feministisk eller postkolonial teologi är det en riktning som erkänner att den utgår från en specifik kontext, med de frågor och utmaningar just den kontexten innebär för det teologiska studiet.¹⁵ 1960-talets framväxt av en politiskt aktiv handikapprörelse bidrog till en förändrad kontext för personer med funktionshinder, där det kom att finnas mer utrymme för kritisk analys samhällsligt såväl som akademiskt och teologiskt.¹⁶ FN har ägnat mycket tid åt utvecklandet av regler och riktlinjer för att skydda funktionshindrades mänskliga rättigheter, och i FN:s standardregler för personer med funktionshinder(1993)¹⁷ ingår rätten till religion. Detta har internationellt haft betydelse för kyrkornas inkludering av personer med funktionshinder.¹⁸ Kyrkornas världsråd. har även haft ett eget arbete med handikappfrågor sedan 1970-talets början. Sedan 1998 finns nätverket EDAN (Ecumenical Disability Advocates Network)¹⁹ som en permanent del av Kyrkornas världsråds arbete. Målet för EDAN är att kyrkan ska vara en rättvis och inkluderande gemenskap. 2003 antogs EDAN:s dokument *A Church of All and for All* av Kyrkornas världsråds centralkommitté. Susanne Rappmann (2005), en svensk teolog, identifierar ett

¹⁵ Fritzson 2007 s. 135

¹⁶ Rappmann 2005 s. 22

¹⁷ <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

¹⁸ Rappmann 2005 s. 23

¹⁹ <https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/people-with-disabilities-edan>

centralt drag i det Kyrkornas världsråd väljer att fokusera på i arbetet med handikappfrågor: att koppla dem till kyrkans allmänlighet. Kyrkan behöver för sin enhet och trovärdighet att människor med alla typer av funktioner finns i kyrkan.²⁰ I Sverige arbetar Sveriges Kristna Råd²¹ med funktionsfrågor ur ett ekumeniskt perspektiv. Detta arbete delegerades under 00-talet till Föreningen Furuboda²² i Skåne, och det är som en del av ett av Furubodas projekt en av böckerna som är föremål för denna uppsats, *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder* av Arne Fritzson, kommit till.

Två intressanta svenska avhandlingar kopplade till detta fält som skrivits de senaste åren är *Jag vill också vara en ängel* av Linda Vikdahl (2014) som är en fallstudie av hur personer med utvecklingsstörning upplever delaktighet inom Svenska kyrkan. En annan är *Kristi kropp som kritisk metafor* av Susanne Rappmann (2005), en studie av fyra teologers syn på funktionshinder i en västerländsk kontext. Susanne Rappmann sammanfattar i sin avhandling några av de frågeställningar hon uppfattar som återkommande inom det funktionshinderteologiska fältet. Bland dessa återfinns frågan om människan som skapad till Guds avbild, frågan om funktionshinderns koppling till synd, Bibelns kroppsmetaforik, synen på helande och mirakel med mera.²³ De fyra teologer Rappmann undersöker är fyra exempel på fält från vilka funktionshinderteologin kan hämta resurser. David Pailin, en professor i religionsfilosofi vid universitetet i Manchester, som skrivit *A Gentle Touch: From a Theology of Handicap to a Theology of Human Being* (1992). Han är ett exempel på en forskare som problematiserar begreppet funktionshinderteologi och vill utgå från människan i centrum, inte hennes funktion. En annan central forskare är John Swinton, professor vid University of Aberdeen, som har ett fokus på psykiska funktionshinder. Han har en bakgrund som sjuksköterska och sjukhuskaplan och har bland annat skrivit boken *Resurrecting the person: Friendship and the care of people with mental health problems* (2000). John Hull, professor emeritus i religionspedagogik (University of Birmingham) har skrivit *In the beginning there was darkness; a blind person's conversation with the Bible* (2001). Han skriver med erfarenhet av en egen funktionsnedsättning, en ögonsjukdom som gjorde honom blind. En fjärde teolog i Rappmanns avhandling, och kanske den som i det här sammanhanget är mest känd internationellt, som skriver med egen erfarenhet av funktionsnedsättning är Nancy Eiesland (1964-2009), som var professor i religionssociologi vid Candler School of Theology (Emory

²⁰ Rappmann 2005 s. 35

²¹ <http://www.skr.org/>

²² <http://furuboda.org/>

²³ Rappmann 2005 s. 168ff

University, USA) och bland annat skrivit *The Disabled God – Toward a Liberatory Theology of Disability* (1994).

Även etiken ger sitt bidrag, genom exempelvis Stanley Hauerwas, som bland annat skrivit *Responsibility of devalued persons: ethical interactions between society, the family, and the retarded* (1982). Han har även skrivit *Living gently in violent world: the prophetic witness of weakness (resources for reconciliation)* (2008) tillsammans med Jean Vanier, teologen som grundade L'Archerörelsen, där de diskuterar vad L' Arche och kyrkan har att lära och ge varandra²⁴. Bland Jean Vaniers verk återfinns bland annat *From Brokenness to Community* (1992). Även den feministiska teologin (dit till exempel Nancy Eiesland skulle kunna sägas höra) bidrar till funktionshinderteologin. Funktionshinderteologin kan alltså såväl diskutera kyrkans roll samhälleligt och i relation till enskilda personer, som andra teologiska frågor av olika karaktär. Två andra centrala teologer vad gäller funktionshinder är Amos Yong, en amerikansk teolog med förankring i pingströrelsen, som bland annat skrivit: *Theology and Down Syndrome: Reimagining disability in late modernity* (2007), och Jürgen Moltmann, som exempelvis skrivit "Liberate yourself by accepting one another" i *Human Disability and the Service of God* (red. Nancy L. Eiesland, Don E. Saliers) (1998). Överlag verkar teologer med bakgrund i den anglosaxiska akademiska sfären vara tyngst representerade bland de som skriver i fältet.

Adam, God's beloved av Henri Nouwen skulle kunna ses som en teologisk fallstudie inom L'Archerörelsen. Det är intressant för mig att jämföra den med en relativt nyutkommen funktionshinderteologisk bok i svensk kontext, *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder* av Arne Fritzson. Liksom många av de nämnda teologerna ovan är ingen av dem primärt funktionshinderteolog, men båda rör sig i anslutning till fältet. Jag hoppas jämförelsen dem emellan ska kunna bidra till att säga något om vilka teman som är att anse som centrala för det funktionshinderteologiska fältet. Uppsatsen är tänkt att kunna bidra med ett människosynsperspektiv.

7. Analys av *Adam, God's beloved*

Jag ska i detta avsnitt undersöka hur den människosyn som framträder i *Adam* ser ut. I texten nedan kommer jag skilja på författaren, "Nouwen", och karaktären Henri Nouwen i boken, "Henri", eftersom den senare är biografisk. Dessutom vill jag påpeka att Nouwen ofta använder begreppet "handicap" i sina texter, och när jag citerar honom eller skriver nära hans

²⁴ <http://www.larche.org>

egna formuleringar kommer jag att använda det svenska begreppet handikapp, i syfte att inte feltolka honom.²⁵När Nouwen skriver disability översätter jag med funktionsnedsättning.

7.1. Människans natur

Det centrala temat i *Adam* är hur varje människas livsberättelse är intimt kopplad till berättelsen om Jesus. Människan är skapad av och har sitt ursprung i Gud, och är därför oändligt älskad. Människans tillvaro är ett sätt för Gud att ta form i världen. Gud är i centrum av varje människas liv och det är med och i sin kropp människan lever. Människan sänds in i världen med ett särskilt, heligt, uppdrag av Gud.²⁶ Syftet med varje människas liv är att inkarnationen ska utspela sig där, i varje människas kropp i relation till andras kroppar. Varje individ delar erfarenheten av livet som kropp i världen med Jesus. Detta kommer till exempel till uttryck i följande citat:

For many years I had reserved the word 'Incarnation' for the historic event of God's coming to us in Jesus. Being so close with Adam I realized that the 'Christ event' is much more than something that took place long ago. It occurs every time spirit greets spirit in the body. It is a sacred event happening in the present because it is God's event among people. That is what the sacramental life is all about. It is God's ongoing incarnation whenever people meet each other 'in God's name'. (Nouwen 1997 s. 41f)

Människan är sin kropp. Den förståelse för människans väsen som skrivs fram i *Adam* betonar tydligt att människan är någon som är sin kropp – inte bara någon som har en kropp: ”I always believed that the Word of God became flesh. I have preached that the divine became manifest in the human so that all things human could become manifestations of the divine.”²⁷ I *Adam* framträder en syn på människan och människokroppen som skadade, eller i någon mån sårbara, handikappade, och därför i behov av andras omsorg. Människan är till kropp och själ menad till gemenskap. Kroppen klarar sig inte utan andra – den behöver anförtros till andras kroppar, och själv ta hand om andra.²⁸ Människan behöver välkomna och välkomnas. I relation till andra kan människans kropp leva ut det den är menad för. Detta hänger intimt samman med det inkarnationsfokus Nouwen har genom hela boken.

I knew in a whole new way that God has become body for us so that we can touch God and be healed. God's body and Adam's body are one, because, Jesus tells us clearly, 'Insofar as you did to one of the least of these brothers of mine, you did it to me' (Matt 25:40). In Adam, indeed, we touched the living Christ among us. (Nouwen 1997 s. 96)

Varje människas liv är sammankopplat med andra människors liv – ingen är en isolerad enhet.

²⁵ På svenska rekommenderas ”handikapp” inte längre som term av Socialstyrelsen, utan termerna funktionsnedsättning (som beskrivning av en egenskap hos en individ) och funktionshinder (som beskrivning av bristande tillgänglighet i och anpassning av omgivningen kring en individ).

²⁶ Nouwen 1997 s. 3

²⁷ Nouwen 1997 s. 38

²⁸ Nouwen 1997 s. 100

Nouwen skriver:” Like the first Adam, our Adam represents every human person and thus more easily raises the question: 'Who is your Adam who speaks to you about God?’” (Nouwen 1997 s. 5).

Henri får vid ett tillfälle besök av gammal vän som ifrågasätter varför man lägger så mycket tid på handikappade människor när världen har så många andra problem. För Henri är det dock självklart att varje människas värde är ojämförbart och oförhandlingsbart.²⁹ Människan kan inte beskrivas utan att samtidigt beskriva Gud. Människan har en direkt del i Guds frälsningsverk, men det är inte genom sina förmågor utan sina relationer hon har det – därför är det irrelevant att bedöma människors värde efter hur mycket de kan tillföra.

Ett genomgripande tema i *Adam* är spänningen mellan förmågan att själv kunna ta beslut, välja mellan alternativ och agera efter det (agens, aktion) och att vara utlämnad till andras beslut och handlingar (passion). Passion är alltså inte en känsla utan det att förhålla sig passivt, att ta emot och vara sårbar. Det blir tydligt i berättelsen att det inte finns en fast uppdelning mellan de människor som är fria att agera och de som permanent är passiva. Det finns en skala där emellan, där vissa människor rör sig kortare eller längre sträckor i givna situationer, och under sin livstid. Stora delar av vårt liv är passion – även när vi verkar starka och självständiga är vi utlämnade åt andra.³⁰

7.2. Människans väl: Ett gott liv

Jag ska här närmare undersöka hur olika aspekter av mänskliga behov kan ta sig uttryck, och prioriteras, i *Adam*.

7.2.1. Hälsa och funktion

Bokens två huvudpersoner, Adam och Henri, har på olika sätt en sviktande hälsa. Adam på grund av sin epilepsi och så småningom sitt hjärtfel, Henri på grund av psykisk ohälsa som så småningom orsakar ett sammanbrott som leder till att han behöver söka vård.³¹ Adams ohälsa yttrar sig i trötthet och oförmåga. Han behöver sova och vila mycket och orkar periodvis inte delta i de aktiviteter han normalt sett uppskattar. Han har smärta eller spändhet i musklerna och behöver hjälp av andra med massage och bad. De två sista åren av hans liv orkar han inte fira jul hemma. Hälsa i hans fall skulle alltså ha kunnat yttra sig i energi, lust, bekvämhet i den egna kroppen och möjlighet till gemenskap med närstående. Det finns även sådant som Adam alltid levtt med i högre eller lägre grad, nämligen frånvaron av talspråk, och hans rörelsesvårigheter. Det beskrivs dock inte fram som ohälsa i boken, utan snarare som något som utgör hans

²⁹ Nouwen 1997 s. 41

³⁰ Nouwen 1997 s. 77

³¹ Nouwen 1997 s. 66

identitet. Hälsa är att få sina behov tillgodosedda, exempelvis att inte bli påtvingad hörapparat trots att hörseln inte behöver förbättras, något som drabbar Adam som barn.³² När Adam slutligen ligger för döden på grund av sitt förstörade hjärta tillfrågas hans föräldrar om huruvida han ska läggas i respirator om hans läge försämras. Där ber föräldrarna läkarna att det i så fall endast ska vara en tillfällig lösning; han har lidit tillräckligt.³³ På samma sätt uppmanar den sköterska som är kopplad till Daybreak föräldrarna att, när alla sagt farväl och alla maskiner är fränkopplade, faktiskt låta Adam gå, och inte uppmana honom att hålla ut när slutet ändå är oundvikligt. Ett gott farväl är högre prioriterat än ett så kronologiskt långt liv som möjligt.³⁴

Henri beskriver sin egen ohälsa i termer av både sårbarhet och handikapp, och jämför sig med de boende på Daybreak; det en del av de andra boende inte kan, som att gå eller prata, gör Henri för sin del ofta alldeles för mycket, på ett sätt som sliter ut honom och andra.³⁵ Å ena sidan är det tydligt att han inte menar att detta är egenskaper som dykt upp hos honom plötsligt - och läser man honom som författare i översikt är det tydligt att stress och en emotionell känslighet funnits i hans liv under lång tid. Men det är också så att något händer när han kommer till Daybreak som gör att han, med de egenskaper han har, efter ett tag börjar må mycket dåligt. Han börjar sova sämre, och han kan inte sluta tänka på en bruten vänskap som betytt mycket för honom. Han känner sig avvisad och desperat bekräftelsesökande. Det hela leder ner i en djup depression och han behöver för en period lämna Daybreak för att få vård.³⁶ I Henris fall skulle hälsa kunna definieras som förmåga att utvärda sig själv och sina brister; att kunna härbärgera sina egna känslor. Att kunna slappna av och sova, reglera aktivitetsnivå, och förmå ta hand om sina relationer.

Både frågor om hälsa och funktion är centrala *Adam*, eftersom kroppen är så central. Men viktigare är hur människor är uppmärksamma gentemot varandras kroppar och behov. Att beröra någons sår är viktigare än att slippa ha sår. Det finns två tendenser i Nouwens sätt att skriva om människors sårbarhet: dels den att erkänna lidandet hos den som lever med en funktionsnedsättning – det är inte något som romantiseras. Samtidigt är det centralt att han beskriver människor med funktionsnedsättningar som fullständiga människor med ett helt liv.³⁷ Fysiska eller psykiska begränsningar förändrar inte på något sätt människans värde, behov eller rättigheter. Människans kropp är god som den är – Adams omgivning behövde inte att han

³² Nouwen 1997 s. 12

³³ Nouwen 1997 s. 73

³⁴ Nouwen 1997 s. 85

³⁵ Nouwen 1997 s. 65

³⁶ Nouwen 1997 s. 66

³⁷ Nouwen 1997 s. 38

skulle helas och kunna gå och prata.³⁸ Helande är dock en väldigt närvarande komponent i det kristna liv Nouwen skriver fram – många är de som upplever helande av att möta Adam och de andra på Daybreak. Människans uppdrag är att hela andra, men inte primärt på ett sätt som undanröjer ohälsa eller funktionsnedsättningar. Det helande alla människor behöver är helande av relationer, till sig själv, andra och Gud.

7.2.2. Ägande

Ägande som något att sträva efter är inte alls centralt i *Adam*. Materiell trygghet är dock inte oviktigt: somliga materiella behov måste uppfyllas för att upprätthålla ett värdigt liv och de kan se olika ut beroende på en persons fysiska förutsättningar. Exempelvis var en upprustning av Daybreak nödvändig för att Adam skulle kunna få ett gott hem. Men att öka sitt välstånd och uppnå ekonomiska, utseendemässiga eller karriärrelaterade mål är väldigt långt ner på prioriteringslistan för ett gott liv som det gestaltas i *Adam*. Nouwen betonar att det är genom själva sitt liv Adam kan vara ett vittne, och inte genom produktivitet eller berömmelse.³⁹ En av de som upplever helande i ett besök på Daybreak är den rika kvinnan Cathy, som trots sin sociala status, makt och rikedom inte kände sig älskad.⁴⁰ I berättelsen om henne tydliggörs hur ägande rentav kan motverka möjligheten att uppleva glädje och gemenskap. När strävan efter framgång leder till jämförelse med andra och samtidigt distansering från dem kan det hindra en människa från att ha ett gott liv.

7.2.2. Gemenskap - familjeliv

Behovet av mänsklig gemenskap är en genomgående tematik i hela *Adam*, och mycket högt prioriterat. I bokens inledning får vi följa hur Adams familj i hans barndom sörjer att deras församling inte vill ta emot Adam för att låta honom delta i undervisning inför sin första kommunion. För Nouwen är det självklart att alla som vill har del i kyrkans liv – ingen verbal bekännelse är nödvändig för det. Så småningom möter Adam och hans familj en mindre grupp kristna som välkomnar Adam in i deras gemenskap, och med dem deltar han i sin första kommunion. Församlingsdelaktigheten som grundläggande behov, och intimt sammanlänkat med behovet av ett hem, är ett centralt tema i *Adam*. I första kapitlet, "Adam's hidden life", redogörs för sökandet efter ett hem för Adam, när vården av honom och hans bror Michael blivit en alltför betungande uppgift för deras föräldrar att klara av på egen hand.⁴¹ De söker därför efter en plats där bröderna ska kunna leva som vuxna och få den vård och det stöd de behöver. Daybreak i Toronto kan inom kort erbjuda plats för Michael, men Adam som inte kan

³⁸ Nouwen 1997 s. 56

³⁹ Nouwen 1997 s. 44

⁴⁰ Nouwen 1997 s. 60

⁴¹ Nouwen 1997 s. 15ff

gå själv eller ta hand om några av sina basala behov anser man sig inte ha möjlighet att ta emot. Detta får till följd att Adam tillbringar fem år på något som mest liknar en långvårdsavdelning. Möjligheten till stimulans, närhet och umgänge där är mycket begränsad, och föräldrarna ser rätt snart hur Adam tappar en del av de förmågor han haft tidigare. Det framgår tydligt att denna vårdavdelning inte definieras som ett hem, medan Daybreak gör det. Så småningom lär familjen känna Daybreaks kärnmedlemmar och medarbetare, och dessa beslutar att vidta de åtgärder i form av bostadsanpassning och utbildning som krävs för att Adam ska kunna flytta dit och bo tillsammans med sin bror.⁴² Det är inte så att gemenskap mellan människor inte finns på vårdavdelningen – men en stor skillnad är till att börja med att de som befinner sig där i första hand är där i egenskap av att vara ”vårdobjekt”.⁴³ Det finns inte utrymme att se till dem som hela människor och ta hänsyn till deras individuella behov, utöver de rent medicinska. Det ökar dessutom risken för att rena övergrepp begås.⁴⁴ Man är underbemannad och någon tid att utveckla ömsesidiga relationer mellan personal och vårdtagare finns inte riktigt. Relationerna på Daybreak bygger på ömsesidighet snarare än professionalitet. I ett hem går kärlek före formalitet. Den sortens gemenskap ger även utrymme för att uppmärksamma livets skiftningar, som att fira högtider och födelsedagar och samlas kring sådant man uppskattar tillsammans. Det blir också tydligt, fram mot Adams död, att Henri verkligen ser Adam som en familjemedlem, en son.

7.2.4. Sex (intimitet)

Sex är inte något som diskuteras explicit i *Adam*. Det enda par som förekommer i boken är Adams föräldrar, Jeanne och Rex. Den vars sexualitet vi implicit får veta mest om är Henri själv. Hans fokus är dock på närhet och intimitet av icke-sexuell art. Intimitet utgör definitivt ett av de basala behoven för ett gott mänskligt liv i *Adam*. I beskrivningen av Adams barndom får vi som läsare del av en kroppsligt smärtsam och svår berättelse. Adam råkar under en del av sina epilepsianfall ut för olyckor och fall där han skadas allvarligt. Efter en feldosering av epilepsimedicin under en sjukhusvistelse i hans barndom blir många av hans förmågor nedsatta; han är mycket trött, har svårt att gå och har fortsatt stora problem med epileptiska anfall. Här är den fysiska närheten med föräldrarna en stor tröst, och det är till dem han vänder sig fysiskt när han mår dåligt.⁴⁵

Henris egen sexualitet, då? Den berättelse som återfinns i biografier om Nouwen talar om

⁴² Senare i boken signaleras att Michael så småningom flyttade ut och istället kom som besökare s. 42

⁴³ Nouwen 1997 s. 24

⁴⁴ Nouwen 1997 s. 22

⁴⁵ Nouwen 1997 s. 14

en man som under en stor del av sitt liv brottas med frågor om sin egen sexuella läggning.⁴⁶ Det lidande Henri ger uttryck för under sin depressiva episod är nära kopplat till frågor om behov av bekräftelse och intimitet. Där utgör relationen till Adam en stor tröst, eftersom den möjliggör en närhet den vuxne Henri inte upplevt tidigare:

All my life had been shaped by words, ideas, books, and encyclopedias. But now my priorities were shifting. What was becoming important for me was Adam and our privileged time together when he offered me his body in total vulnerability, when he gave me himself, to be undressed, bathed, dressed, fed, and walked from place to place. Being close to Adam's body brought me close to Adam. I was slowly getting to know him” (Nouwen 1997 s. 34).

Att mänsklig samvaro är en kroppslig samvaro är högt prioriterat i *Adam*, och intimitet omnämns konsekvent som något som är viktigt för ett gott liv. Intimitet är också en grundbult i skapandet av ett riktigt hem, något som Henri upplever att han till slut faktiskt finner på Daybreak.

L’Arche became my community and Daybreak my home because of Adam [...]. Adam gave me a sense of belonging. He rooted me in the truth of my physical being, anchored me in my community, and gave me a deep experience of God’s presence in our life together. Without having touched Adam, I don’t know where I would be today. Those first 14 months at Daybreak, washing, feeding, and just sitting with Adam, gave me the home I had been yearning for; not just a home with good people but a home in my own body, in the body of my community, in the body of the Church, yes, in the body of God. (Nouwen 1997 s 112f)

7.2.5. Skapande (agens/kontroll)

I *Adam* tar sig skapande uttryck i att vara med och skapa sitt eget liv. Att ha en personlig agens, ett utrymme att välja vad man vill göra och uttrycka, och få gehör för det hos andra. I berättelsen om Adams barndom betonas de tillfällen då hans föräldrar kan berätta om hur han på eget initiativ handlat, exempelvis då han knuffar en dammsugare nedför en trappa så att en högljudd smäll hörs i hela huset; ”Adam did something! Something with a bang!”⁴⁷ Den berättelsen är viktig för att visa att även Adam har erfarenhet av att ha mer egen agens, även om han i boken ofta får rollen som en sorts representant för det absolut passiva i människan. Han upplever glädje i att få ge uttryck för sin egen personlighet och vilja genom handlingar han tar beslut om själv. På samma sätt är tillvaron på vårdavdelningen där så lite stimuli finns negativt för hans välmående – han saknar makt att ge sig själv chansen att ta del av sådant han skulle tycka var roligt eller givande.⁴⁸ Det mest primära skapandet i *Adam* försiggår dock inom ramen för relationer; att skapa och upprätthålla gemenskap, trygghet och närhet. Där är det svårt att

⁴⁶ Ford 1999 s. 60ff

⁴⁷ Nouwen 1997 s. 10

⁴⁸ Nouwen 1997 s. 22

bedöma hur avgörande en personlig exekutiv förmåga⁴⁹ faktiskt är för att kunna vara delaktig i den sortens skeenden. En central värdering i *Adam* är att människans varande är viktigare än människans görande, och det är viktigare att göra saker tillsammans än att göra saker ensam.⁵⁰

7.2.6. Jämlikhet (kommunikation)

Jämlikhet i form av att ha ett likartat engagemang för varandra i en relation är som sagt något viktigt i *Adam* (se exempelvis avsnittet om gemenskap ovan). Den aspekten av jämlikhet har överhanden jämfört med en diskussion av jämlikhetens genusaspekter. Ingenstans i boken uttalas någon form av värdering eller diskussion av människor utifrån kön, eller en diskussion av förtryck av någon på grund av kön. Däremot framträder, utöver Adam och Henri, så väl manliga som kvinnliga karaktärer relativt jämnt fördelade i boken.

En av de mest ingående helandeskildringarna i *Adam* är den om den rika kvinnan Cathy, som en dag besöker Daybreak för att söka tröst för sin depression. Henri resonerar för sig själv att Adam är någon Cathy skulle kunna möta på lika villkor – Adam skulle inte vilja utnyttja henne för hennes pengars eller status skull. Cathy bjuds in för att äta middag med Daybreaks kärnmedlemmar, och återvänder med en omvälvande erfarenhet efter att ha fått sitta bredvid Adam och hjälpa honom lite med maten och efter att ha fått en chokladkaka av John, en av de andra männen i huset.

” Yes, John got up after dinner and gave a speech, of which I couldn’t understand a word. Then he asked each of us to give him a number and to mention the colour of our clothes. We did. He looked at the notepad in his hand and declared that I had won the prize. He walked up to me and gave me the chocolate bar as well as a kiss. I could hardly believe it. But I felt so welcomed there and these people do not even know me!” (Nouwen 1997 s. 63)

Människorna på Daybreak visade Cathy gästfrihet och vänlighet utan att hon gjort något för att förtjäna det, utöver att komma dit. Senare berättar hon om hur hon istället för sin depression börjat känna Guds kärlek inom sig. Jämlikheten i detta fall tar sig uttryck i att en person som bär på bördor slipper bära dem, utan kan möta andra i ögonhöjd.⁵¹

Henri, i egenskap av akademiker, brottas en del med att han och Adam inte delar talat språk – men kommer så småningom till insikten att verbal kommunikation eller kognitiv reflektion inte är nödvändiga för att bygga relation. Det finns andra sätt för människor att nå varandra, och han upptäcker genom sitt arbete med att lära känna Adams behov hur Adam med sin kropp signalerar sina behov och sin vilja.⁵² Henri upplever inte att det bara är han som tränar sig i att

⁴⁹ Förmåga att kunna initiera, planera och organisera de egna handlingarna.

⁵⁰ Nouwen 1997 s. 43f

⁵¹ Nouwen 1997 s. 62ff

⁵² Nouwen 1997 s. 34ff

lyssna till Adam, utan även att Adam lyssnar till honom och genom sin tystnad skapar ett tryggt rum där Henri vågar uttrycka sig mer fritt och avslappnat.⁵³ Nouwen beskriver det som ett lidande att Adam behövt gå igenom smärtsamma händelser i sitt liv utan att kunna göra sig förstådd utåt och beskriva vad som var hans problem.⁵⁴

7.2.7. Arbete (ansvar: tjänande och givande)

Varje människa har ett kall, som hon ibland kan behöva hjälp att få kontakt med och kunna leva ut.⁵⁵ Det är dock centralt för Nouwen att detta inte behöver ta sig uttryck i prestation eller produktivitet. Det behöver heller inte åstadkommas på egen hand. Människans liv i gemenskap går alltid före vad den enskilda människan kan åstadkomma. Människan kan genom sitt blotta varande tjäna sina medmänniskor, och även undervisa dem. Detta exemplifierar Nouwen när han beskriver hur Adams beroende påverkar hans omgivning:

Adam's passion for me was a profound prophetic witness. His life and especially his passion radically criticised those of us who give ourselves to the norms of a society driven by individualism, materialism, and sensationalism. Adam's total dependence made it possible for him to live fully only if we lived in a loving community around him. His great teaching to us was, 'I can live only if you surround me with love and if you love one another. Otherwise my life is useless and I am a burden.' Adam clearly challenged us to trust that compassion, not competition, is the way to fulfil our human vocation. This challenge forced us to re-examine all the basic assumptions of our individual and action-oriented lives. (Nouwen 1997 s. 76f)

Henri förvånas, när han anländer till Daybreak, över att han ges i uppdrag att ta hand om Adam, eftersom Adam är den som har störst behov och alltså borde få hjälp av de assistenter som har mest erfarenhet och kompetens.

As much as I tried, it just didn't make much sense to me. Aren't you supposed to have the best-trained people working with the most disabled ones? Don't you assign the best for the neediest? But the assistants kept telling me that here we do not see each others as caregivers and patients, or as staff and clients. Some of us are assistants and some are core members. Each one – yes, each person – is indeed, an amateur, which literally means 'a lover'. (Nouwen 1997 s. 32)

Nouwen lägger stor vikt vid att människan behöver ta emot och inte bara ge: ”sann omsorg är ömsesidig omsorg”.⁵⁶ Han beskriver assistenternas ibland hårda arbete och att de ändå inte kände sig reducerade till det praktiska arbete de orkade utföra eftersom de hade ömsesidiga relationer med kärnmedlemmarna; de delade andliga gåvor med varandra.⁵⁷

⁵³ Nouwen 1997 s. 36

⁵⁴ Nouwen 1997 s. 72

⁵⁵ Nouwen 1997 s. 19

⁵⁶ Nouwen 1997 s. 46f

⁵⁷ Nouwen 1997 s. 45

7.2.8. Gudsrelation (delaktighet i religiöst och rituellt liv)

Människors relation till Gud, och till varandra i Gud, är det Adam handlar om. Nouwen ser delaktigheten i kyrkans liv och tradition, och i den egna lokala församlingen som en självklarhet. Han ser dock inte personligt kognitivt ställningstagande som på något sätt avgörande för möjligheten att kunna ha en gudsrelation eller leva i en kristen gemenskap. I sin reflektion över Adams egen relation till Gud finner han något viktigt om sin egen relation till Gud – vilket skulle kunna tolkas som att olika människors gudsrelation med nödvändighet hör ihop; att den individuella gudsrelationen inte är det centrala i det kristna livet. Gud kan verka i en människa genom en annan.

Could Adam pray? Did he know who God is and what the name of Jesus means? Did he understand the mystery of God among us? For a long time I thought about these questions. For a long time I was curious about how much of what I understood, Adam could understand. But now I see that these were questions from 'below', questions that reflected more my anxiety and uncertainty than God's love. God's questions, the questions from 'above', were, 'Can you let Adam lead you into prayer? Can you believe that I am in deep communion with Adam and that his life is a prayer? Can you let Adam be a living prayer at your table? Can you see my face in the face of Adam?' (Nouwen 1997 s. 43)

Delaktigheten i rituellt liv är även viktig i ett agensavseende – vid Adams död ägnar Nouwen en betydande del av de sista kapitlen åt att beskriva hur olika personer i Adams närhet ville bemöta och bearbeta sorgen efter honom, och deras kamp för och rätt att uttrycka sina behov och få hjälp att ta hand om dem. Ett exempel är Michaels delaktighet i de konkreta ritualerna kring begravningen. De möjliggör också ett utrymme för honom att tala med Henri, att dela sorgen över en förlorad vän och att uttrycka egna tankar.⁵⁸

7.3 Människan i relation

“Was Adam very unusual? Was he some special angel? Not at all. Adam was one person among many others. But I had a relationship with Adam, and he became special for me.”⁵⁹ Alla människor är lika älskade av Gud – men det förminskar inte vikten av personliga relationer. Eftersom alla människor dessutom är unika kan alla mellanmänskliga relationer ge uttryck för Guds kärlek på nya sätt.

Det goda sättet för människor att organisera sin samvaro med varandra är genom att låta de svaga och mest sårbara utgöra centrum. Detta är L'Archerörelsens utgångspunkt och något Nouwen tar fasta på: ”placing the weakest and most vulnerable persons in the centre and looking for their unique gifts”.⁶⁰ Människors uppgift är att älska andra för vilka de är och att försöka hjälpa varandra till ett gott liv (exempelvis Adams föräldrar i deras relation till honom). Det

⁵⁸ Nouwen 1997 s. 98?

⁵⁹ Nouwen 1997 s. 4

⁶⁰ Nouwen 1997 s. 33

finns ett behov hos människan att vårda andra och se till att de har det bra.⁶¹ De svaga har ett speciellt uppdrag: att förkroppsliga evangeliet - att varje människa är unik och älskad av Gud - för andra.⁶²

Medkänsla och inte tävlan är det som framför allt ska prägla människors samvaro.⁶³ Människor behöver se och känna igen sin egen såväl som andras förmåga att ta ansvar. En karaktär i Adam, utöver Henri, som växer av att ta ansvar, är vännen Murray som vid ett besök anförtros att hjälpa Adam vid en måltid. Efteråt beskriver han en erfarenhet av syskonskap och förbundenhet, och att känna sig älskad inte bara av Adam utan alla husets medlemmar.⁶⁴

Människan behöver andra människor för att förstå sig själv och världen. Adam innehåller fler exempel på hur människan kan förstås, läsas, genom andras berättelser – Nouwen läser Adam genom Jesus, och sig själv genom Adam.⁶⁵ Att se likheter i berättelserna om människors liv är ett sätt att lära sig känna igen Gud i andra – men för det behövs tid och utrymme att utveckla relationer. Vårdavdelningen där Adam vistas som ung är ett exempel på en plats där denna process får svårt att äga rum: ”Who was there to recognise this beautiful man of God in a place that is large, anonymous, routinely run, and understaffed?”⁶⁶

7.4. Synd, lidande och eskatologi

Ingenstans i *Adam* talas om djävul eller helvete, men det finns saker i människans liv som Gud måste gripa in och hjälpa henne med. Exempelen på sådana saker är enligt Nouwen många: individualism, materialism, sensationalism, aktions-centrering, rädsla för egen svaghet och sårbarhet och rädsla för den egna döden – men kanske framför allt tvivlet på att vara älskad av Gud (vilket driver fram alla de andra sakerna):

” Unfortunately, there is a very loud, consistent, and powerful message coming to us from our world that leads us to believe that we must prove our belovedness by how we look, by what we have, and by what we can accomplish. We become preoccupied with 'making it' in this life, and we are very slow to grasp the liberating truth of our origins and our finality.” (Nouwen 1997 s. 25)

De helanden som beskrivs i fallen Cathy och Murray är nära sammankopplade med detta:” [...]Adam had played an important role in helping Murray to face with less fear his own vulnerabilities, thus preparing him for his final passage to God.”⁶⁷

Men ingenstans i *Adam* talas heller om synd eller dom. Den räddning som behöver ske, i

⁶¹ Nouwen 1997 s. 7ff, s. 16

⁶² Nouwen 1997 s. 25

⁶³ Nouwen 1997 s. 77

⁶⁴ Nouwen 1997 s. 50

⁶⁵ Nouwen 1997 s. 112

⁶⁶ Nouwen 1997 s. 24

⁶⁷ Nouwen 1997 s. 51

form av att människan befrias från rädsla och förstår Guds kärlek till henne, behöver ske och sker ständigt på jorden, i människors jordiska liv. Nouwen skriver fram en syn på människan och människokroppen som skadade, eller i någon mån sårbara, handikappade, men han diskuterar inte över huvud taget om detta har med synd eller skuld att göra. Han diskuterar heller inte om människans utgångsläge är i någon sorts fullständighet eller fallenhet, utan nöjer sig med att konstatera att varje människa kommer från Gud och förr eller senare ska tillbaka till Gud igen.

Ett återkommande begrepp är fattigdom – att vara fattig i anden. Det förekommer ibland på ett positivt sätt – som i det att de som har den egenskapen inte behöver arbeta lika hårt för att göra sig tomma inför Gud, för att ge Gud utrymme i sig själva. Samtidigt beskrivs Cathy som fattig i ett annat avseende, nämligen hennes andliga nöd. Henri formulerar emellertid i sitt begravningstal över Cathy det som att Gud välsignat henne i hennes fattigdom:

...I told the many family and friends who had come to her funeral that God blessed Cathy not only in her gifts but also in her poverty, because of her willingness to receive a gift of healing from Adam and a chocolate bar from John. I don't know if they could understand what I said, but I wanted to tell everyone that a very poor man had done something miraculous for a very poor woman. (Nouwen 1997 s. 64)

Den fattigdomen är både en del av det svåra med mänskligt liv (det människan behöver hjälp med) men också det Jesus vill använda sig av för att komma in till människan.⁶⁸

Flera av de bibeltexter som läses på Adams begravning kan läsas som en sorts sammanfattning av den människosyn Nouwen skriver fram i *Adam*. En av dem är den psaltarpsalm som innehåller dessa rader: ”Men jag är viss om att möta Herrens godhet här i de levandes land” (Ps 27:13).⁶⁹ Guds godhet är något som finns på jorden, inte något fjärran som människor är avlägsna från, och det är tydligt att Nouwen förlägger den till relationerna människor emellan. När han berättar om den djupa erfarenhet av kärlek och gemenskap han gjort på Daybreak säger han:” this experience cannot be understood by a logical explanation, but rather in and through the spiritual bonding of two very different people who discovered each other as completely equal in the heart of God”.⁷⁰ I relationerna kommer Jesus in i det vardagliga mänskliga livet, och på så sätt har människan redan en gemenskap med Gud. Den djupnar i och genom människors svaghet och utsatthet, eftersom Jesus där är som mest närvarande. Henri beskriver vad han tänker kring sin depression:

As I lived through this emotional ordeal I realised that I was becoming like Adam. He had nothing to be proud of. Neither had i. He was completely empty. So was I. He needed full-time attention. So did I. I

⁶⁸ Nouwen 1997 s. 3

⁶⁹ Bibel 2000

⁷⁰ Nouwen 1997 s. 39

found myself resisting this 'becoming like Adam'. I did not want to be dependent and weak. I did not want to be so needy. Somewhere though I recognised that Adam's way, the way of radical vulnerability, was also the way of Jesus. (Nouwen 1997 s. 67)

Det är i passionen, att vara helt utlämnad åt andra, som Jesus uppfyller sin mission.⁷¹ Nouwen gör ingen närmare analys av hur det går till, och skissar inte heller upp något eskatologiskt förlopp. Fokus ligger i att placera Jesus och de fattiga och svaga på samma plats, i absolut gemenskap. Det är genom de mest utsatta Jesus vill leva sina relationer.⁷² Sårbarhet benämns som en ”spiritual significance” - en utgångspunkt för att kunna vittna om Guds kärlek.

Trots frånvaron av en systematiserad eskatologi i *Adam* finns en del utsagor om vad som händer med människan efter döden. Den som dör kommer hem till Gud i himlen/paradiset och hoppet står till uppståndelsen och ett evigt liv i evig gemenskap.

” Dear God, into your hands we commend our son, brother, and friend Adam. We are confident that with all who have lived and died in Christ, he will be raised to life on the last day and live with You forever. Welcome our dear Adam into Paradise, and help us to comfort each other with the assurance of our faith until we all meet in Christ, to be with You and with Adam forever.” (Nouwen 1997 s. 98f)

Nouwen är i sitt tal om uppståndelsen inte tydlig kring om den är förlagd i himlen eller på jorden (en ny jord). De som räknas in i den är visserligen de som levt och dött i Kristus, men detta blir inte en ”hård” gräns för vilka som kan räknas in i det eviga livet med Gud, eftersom Nouwen ingenstans definierar en gräns eller ett villkor för att leva/dö med Kristus. Den teologiska antropologi som *Adam* ger uttryck för innehåller inte möjligheten att Gud skulle låta bli att frälsa någon, om sådant behov skulle finnas. Människan är dock också mycket involverad, då hennes liv är tätt sammanflätat med Jesu liv, och Guds frälsningsgärningar på jorden går genom mänskliga kroppar.

När Nouwen talar om uppståndelsen (som är det närmaste vi kommer ett frälsningsbegrepp i *Adam*) diskuterar han både kroppens och församlingens uppståndelse. Synen på helande har tidigare diskuterats – och där tillhör Nouwen delen som inte ser fysiskt helande i jordelivet som något nödvändigt för mänsklig gudsrelation. Däremot beskrivs en tro på att människan i uppståndelsen får en ny kropp, att det ultimata målet för människans liv är att bli fysiskt ”hel”.⁷³ När Henri talar med Michael, Adams bror, inför Adams begravning säger han att han hoppas att Adam får en ny kropp i himlen så att han kan gå runt och prata med de släktingar som redan

⁷¹ Nouwen 1997 s. 71

⁷² Nouwen 1997 s. 3

⁷³ Nouwen 1997 s. 91

finns där.⁷⁴ När Henri ser Adams kropp i kistan tänker han:” It was as if he was already giving me a glimpse of the new body he would have in the resurrection”.⁷⁵ Nouwen refererar till Korintierbrevets ord om uppståndelse som förvandling.⁷⁶

Nu undrar någon: ”Hur uppstår de döda? Hurdan kropp har de när de kommer?” Vilken enfaldig fråga! Det du sår får inte liv om det inte dör. Och när du sår är det inte den blivande växten du sår utan ett naket sädeskorn eller något annat frö. Men Gud ger det den gestalt han har bestämt, och varje frö får sin egen gestalt. (1 Kor 15:35-38)⁷⁷

Det är centralt för Nouwen att Adams liv i sin kropp inte var meningslöst – tvärtom var hans kropp fröet till hans liv i uppståndelse. ”Just as the wounds of Jesus in his risen body were the signs that allowed others to recognise him, Adam's wounds become marks of his unique presence in our midst. Adam's broken body was the seed of his new, risen life”.⁷⁸

När detta sker med Adam påverkas människorna omkring honom på djupet. Här blir Nouwens tolkning av Adams liv parallellt med Jesu liv, kapitlet heter ”Adam's resurrection”.⁷⁹ Nouwen undersöker var någonstans uppståndelsen tar sin början, och förlägger den till sorgen. Andra i Adams omgivning har drömmar och visioner om honom efter hans död, men Henri är bara uppgiven och i djup sorg. Men när han berättar om Adam för människor i sin omgivning märker han att de lyssnar på ett speciellt sätt. “[...] every time I told it I could see new life and new hope emerging in the hearts of my listening friends. My grief became their joy, my loss was their gain, and my dying their coming to new life”.⁸⁰ Han jämför här med uppståndelseberättelserna i NT, där Jesus möter sina vänner medan de fortfarande sörjer.⁸¹ ”I have to trust in what happens through my own and other people's grief. And as I trust I must believe that I will see that the resurrection of Adam, the beloved son of God, is not only something to wait for but also something that is already happening in the midst of our grief”.⁸² Uppståndelsen är alltså redan i full gång. Det som rent praktiskt händer bland de kvarlämnade vännerna är att de kommer närmare varandra som grupp. Adams död stärker, liksom Jesu död, omgivningens band till varandra.⁸³ Nouwen diskuterar hur Adams död markerar slutet på en era; mycket förändras på Daybreak och huset går in i en annan fas. Han föreslår Adams död

⁷⁴ Nouwen 1997 s. 90

⁷⁵ Nouwen 1997 s. 91

⁷⁶ Nouwen 1997 s. 107

⁷⁷ Bibel 2000

⁷⁸ Nouwen 1997 s. 106ff

⁷⁹ Nouwen 1997 s. 102ff

⁸⁰ Nouwen 1997 s. 105

⁸¹ Nouwen 1997 s. 106

⁸² Nouwen 1997 s. 107

⁸³ Nouwen 1997 s. 88

som ett vuxenblivande för den kropp som är vännerna kring Daybreak – som när Anden ges till Jesu lärjungar vid pingsten. Den grupp som nu fortsätter leva i världen är präglad av Adams och Jesus delade ande;” Keeping his memory alive means remaining open to receive the Spirit of Jesus that lived in him and is now being sent to us”.⁸⁴

7.5 Sammanfattning

Människans liv har enligt Nouwen ett samband med Jesu liv. Syftet med människans liv är att inkarnationen ska utspela sig där. Människan är sin kropp, och i den är hon beroende av andra. I relation med andra kan hon leva ut det hon är menad till. Varje människas värde är ojämförbart och oförhandlingsbart. Alla bär på en möjlig sårbarhet – det finns ingen fast gräns mellan sårbara och icke sårbara människor. Människan kan leva ut något viktigt av sin mänsklighet även i sin absoluta svaghet, när hon är fullständigt passiv och inte själv kan göra något. Människan har en relation till Gud och en direkt del i Guds frälsningsverk, men inte genom sina förmågor utan genom sina relationer.

För ett gott liv är det hos Nouwen relationerna till andra och till Gud som är det viktigaste. Det kroppsliga är viktigt, kroppslig närvaro och kroppslig beröring. Gemenskap med andra kan ta sig olika uttryck, som att vara församling tillsammans eller att bo tillsammans. Gemenskapen behöver präglas av ömsesidighet och omsorg. Egen prestation eller framgång är inte högt prioriterat, även om förmågan till egen agens och kommunikativa färdigheter är värdefulla. Medskapandet av relationer är dock möjligt utan att ha några andra färdigheter än att kunna vara närvarande.

Ett gott förhållningssätt mellan människor behöver hos Nouwen präglas av att man låter de svaga och sårbara utgöra centrum av gemenskapen. Viktigt i mänsklig samvaro är öppenhet, uppmärksamhet, utrymme för beröring, och delande av känslor och upplevelser. Gemensamma måltider är centralt.

Nouwen fokuserar inte på synd – men talar om människan som skadad. Den främsta skadan består i tvivel på Guds kärlek, vilket leder till andra svårigheter i livet. Gud är ständigt aktiv i människors liv och kan hela människor genom andra människor, inte minst genom människor med egna stora sårbarheter. Nouwen talar inte mycket om himlen – mötet med Gud och Guds godhet är möjligt redan på jorden. Livet i himlen är en evig gemenskap. Gud låter inte bli att frälsa någon. Uppståndelsen har redan börjat i och med det jordiska livet, och kroppens liv på jorden är viktigt även ur ett eskatologiskt perspektiv.

⁸⁴ Nouwen 1997 s. 109

8. Analys av Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder

I min analys av *Att tolka det tvetydiga* är det viktigt att ha med att Fritzsens inledande utgångspunkter är att orientera läsaren i de historiska villkoren för personer med funktionsnedsättningar – bokens första del heter ”Historia, politik och människosyn”. Den andra heter ”Kristna teologiska frågor”. Jag har läst båda delarna utifrån mina analysfrågor. Fritzsens konstaterar att den moderna funktionshinderdiskursen växt fram som en del av samhällets politiska hantering av fattiga och fattigdom (och än idag visar undersökningar att fattigdom är oproportionerligt vanligt bland personer med funktionsnedsättningar). Detta, vill Fritzsens betona, är problematiskt för att det upprätthåller bilden av personer med funktionshinder som utsatta, som det är upp till samhällspolitiska insatser att skydda och hjälpa. Återkommande i hela hans bok är just problematiserandet av det utpekande och potentiella stigmatiserande av individer som funktionshinderdiskursen tar sin utgångspunkt i. Samtidigt medger Fritzsens att detta i någon mån är nödvändigt för att ett samtal ska kunna föras.⁸⁵ Det är dock viktigt att hela tiden balansera bilden av den enskilde som underställd samhällets hjälpinsatser med idén om funktionshinder som en naturlig del av mångfalden i ett samhälle, som skall bejakas och inte normaliseras till osynlighet. Jag ska återkomma till ett par modellen för samtal om detta nedan. Vad gäller vad som är ett gott liv tittar Fritzsens på de två lagar som i Sverige reglerar samhällets insatser för personer med funktionsnedsättningar; Socialtjänstlagen⁸⁶ och Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)⁸⁷. Dessa lagtexter anger samma målsättning, nämligen att personer med funktionsnedsättningar ska kunna leva som andra. Fritzsens framhåller det problematiska med att jämföra en grupp med en odefinierad grupp ”andra” – alla personer utan funktionsnedsättningar har ju långt ifrån samma förutsättningar eller möjligheter. Den nationella handlingsplanen säger:

Målet är att människor med funktionshinder skall ges samma möjligheter som andra att få växa tillsammans med sina föräldrar, erbjudas god barnomsorg och utbildning, ha ett förvärvsarbete, ha en trygg bostad, kunna delta i olika kultur- och fritidsaktiviteter samt få den äldreomsorg som behövs. (Regeringens proposition 1999/2000:79 – Från patient till medborgare)

Fritzsens ser en dubbelhet i handlingsplanens text. Å ena sidan överensstämmer ovanstående mål med titelns ”Från patient till medborgare” – människan skall inte främst tas om hand, utan själv kunna vara en aktiv del av samhället. Å andra sidan är dess definition av uttrycket ”att leva som andra” problematisk. Om man godtar utgångspunkten att liv måste kunna jämföras för att ett samtal om rättigheter ska vara möjligt är det mycket anmärkningsvärt hur de nationella

⁸⁵ Fritzsens 2007 s. 151ff

⁸⁶ Socialtjänstlagen (SoL) (SFS 1980:620)

⁸⁷ Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) (SFS 1993:387)

målen definierar vad som är ett liv ”som andras”. Fritzon påpekar att ingenting står om familjeliv, meningsfulla relationer, oberoende, meningsfullt arbete och möjligheter till utveckling och karriär. Skulle definitionen av ett gott liv se ut så om det inte handlade om personer med funktionsnedsättningar? Fritzon ser här ett skapande av en roll åt personer med funktionsnedsättningar, enligt vad han kallar ett ”lagom-för-funktionshindrade-tänkande” (ett begrepp han lånar från sammanhang, där ”lagom” nivå på insatser för funktionshindrade diskuteras, men som Fritzon i sin användning problematiserar).⁸⁸ I hur hög grad samhället lever upp till sin skrivna målsättning för stöd och service för personer med funktionsnedsättningar är ett utslag av, och ett bidrag till ett formulerande av, en människosyn. Den normalitet som lagtexten säger sig sträva efter att inkludera personer med funktionsnedsättningar i (att leva ”som andra”), tycks ständigt regleras av vad den politiska viljan faktiskt i praktiken inkluderar i den. Om lagstiftningen inte nämner exempelvis familjeliv och relationer kan detta komma att bli en självuppfyllande profetia Fritzon tar som exempel upp det mycket begränsade antal resor personer med beviljad färdtjänst anses ha behov av i Stockholm – de skall främst gå åt till arbets- och vårdrelaterade aktiviteter.

8.1. Människans natur

Fritzon utgår från en kristen skapelsesyn där människan och allt skapat relaterar till Gud som skapare. Människan i skapelsen är dock inte nödvändigtvis underkastad Guds vilja. Utifrån Bibeln går det att förstå skapelsen som en plats där Gud lämnar utrymme att agera åt såväl människor som andra andemakter.⁸⁹ Fritzon uttrycker att han i denna bok särskilt vill fokusera på människans kroppsliga förutsättningar.⁹⁰ Han ifrågasätter om det finns något som går att kalla allmänmänskliga erfarenheter; trots många biologiska grundläggande likheter människor emellan, och trots samhälleliga överenskommelser som exempelvis FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, präglas människors liv av väldigt olika villkor. Här spelar exempelvis kön, geografisk utgångspunkt, historiska erfarenheter och ekonomiska förutsättningar också in. Går det att utifrån alla dessa skilda villkor definiera någonting som ”normalt”, ett mänskligt genomsnitt?⁹¹ Alla människor har, i någon mån, möjlighet att förhandla kring sina förutsättningar och hur dessa skall uttolkas, men människan i vårt samhälle är också utlämnad åt politiska beslut. Detta gäller i särskilt hög grad den som har funktionsnedsättningar och är beroende av andra för hjälp.⁹² Fritzon använder begreppet ”förhandling” för att beskriva den

⁸⁸ Fritzon 2007 s. 67ff

⁸⁹ Fritzon 2007 s. 112

⁹⁰ Fritzon 2007 s. 20

⁹¹ Fritzon 2007 s. 137

⁹² Fritzon 2007 s. 68

process i samhället där synen på människor utifrån funktion ständigt definieras och omdefinieras. Vad är normalt, vem är normal? Hur ska den bemötas som definieras som avvikande, och ska avvikelser avhjälpas eller accepteras?⁹³ Hur en människa beskrivs påverkar inte bara henne själv, och andras beskrivningar av sig själva kommer att i någon mån påverka den enskilda människan. Människan kan helt enkelt inte fastställa sin identitet oberoende av sin omgivning.⁹⁴ En risk i samtalet mellan människor med olika förutsättningar är att skillnader människor emellan antingen överdrivs eller förminskas. Fritzson menar att en lösning på detta kan vara ett erkännande av alla människors kroniska sårbarhet, oavsett funktion. Alla är offer ibland och hjältar ibland.⁹⁵ Skillnaden i hur livet blir utifrån olikheter vad gäller funktion ska dock inte ignoreras.⁹⁶ För att samtalet ska vara konstruktivt framhåller Fritzson vikten av att personer med funktionsnedsättningar inte omtalas som en utomstående kategori, en tredje person plural, i ett samtal som förs mellan personer som ser sig själv som personer utan funktionsnedsättningar.

Fritzson ifrågasätter det självklara i att förstå funktionsnedsättning som svaghet.⁹⁷ Han medger dock en grad- eller artskillnad mellan olika typer av funktionsnedsättningar. Om en person är drabbad av ”den yttersta funktionsnedsättningen”, och kanske ligger medvetslös i en sjuksäng – hur skall ett sådant liv benämnas? Fritzson prövar i sin diskussion om mänsklig värdighet hållningen att människovärdet måste bottna i existensen som skapad till Guds avbild, och att mänskliga förmågor eller prestationer måste vara sekundära i synen på vem som förtjänar ett gott liv och andras stöd. Han problematiserar här idéer i teologiska traditioner (exempelvis hos Augustinus) som menar att människans Gudslighet ligger i hennes intellektuella kapaciteter.⁹⁸

8.2. Människans väl: Ett gott liv

Frågan om somligas makt att definiera vad som är ett lagom gott liv för andra präglar mycket av Fritzsons hållning till de aspekter av vad som kännetecknar ett gott liv som jag ska ta upp nedan.⁹⁹ Jag kommer liksom ovan att använda mig av min modifierade version av Jeffners åtta kategoriförslag.

⁹³Fritzson 2007 s. 28

⁹⁴Fritzson 2007 s. 85

⁹⁵Fritzson 2007 s. 89f

⁹⁶Fritzson 2007 s. 137

⁹⁷Fritzson 2007 s. 138f

⁹⁸Fritzson 2007 s. 146ff

⁹⁹Fritzson 2007 s. 65ff

8.2.1. Hälsa och funktion

Den aspekt av hälsa Fritzson diskuterar är människans funktionsförutsättningar (som kan, men inte behöver, påverkas av sjukdom) och hur de bemöts av det omgivande samhället. Som utgångspunkt i diskussionen om definitionen av funktion och funktionsnedsättning är det bra att känna till två vanliga definitionsmodeller. Dessa är den individuella/medicinska modellen å ena sidan, och den sociala modellen å andra sidan. Fritzson använder den brittiske funktionshinderforskaren Michael Olivers definitioner av dem.¹⁰⁰ Skillnaden mellan dessa kan i korthet beskrivas som att den individuella modellen ser på funktionsnedsättningen som ett individuellt problem, som kan bemötas med professionell, medicinsk behandling. Begreppet vård är centralt här – den medicinska modellen söker medicinska lösningar i syfte att individen så gott det går ska kunna anpassas till det omgivande samhället. Den sociala modellen försöker sätta in individen i ett större sammanhang, och betonar vikten av hjälp till självhjälp, och ansvar (både individuellt och kollektivt). Man betonar allas lika rättigheter till ett värdigt liv, och försöker se de sociala strukturer som leder till diskriminering och otillgänglighet. Frågan om den individuella kroppen är en politisk fråga. Det är samhällets organisering som behöver påverkas snarare än de individer som drabbas. Dessa två modeller benämns inte på samma sätt. Den sociala modellen finns det många företrädare för, exempelvis Michael Oliver själv, som Fritzson refererar i detta avsnitt. Folk som av andra uppfattas som företrädare för den medicinska modellen brukar dock inte själva presentera sig som att de är det. Den modell Fritzson använder sig av i *Att tolka det tvetydiga* är ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health), WHO:s klassificering av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa.¹⁰¹ Det är en modell som skulle kunna ses som att den innehåller aspekter ur både den medicinska och sociala modellen. Enligt ICF är funktionshinder ett samlingsbegrepp för begreppen funktionsnedsättningar, strukturavvikelse, aktivitetsbegränsningar och delaktighetsinskränkningar. De två första begreppen handlar om kroppens biomedicinska förutsättningar, relativt en antagen norm. Aktivitet definierar en persons utförande av en handling, och delaktighet en persons engagemang i en viss situation. ICF syftar till att försöka beskriva hur dessa förutsättningar samverkar när funktionshinder uppkommer, och det innehåller ett gradsystem att klassificera en persons förutsättningar utifrån ovanstående begrepp, och med det som utgångspunkt beskriva i hur hög grad ett funktionshinder påverkar personens liv. Utifrån detta väljer han också terminologin ”personer med funktionshinder” eller ”personer med funktionsnedsättning” snarare än

¹⁰⁰ not

¹⁰¹ <http://www.who.int/classifications/icf/en/>

”funktionshindrade” – för att betona att han ser människor, oavsett funktion, som människor i första hand.¹⁰² Fritzson fokuserar inte så mycket på skillnaden i hälsotillstånd inom eller mellan individer, utan när han diskuterar det handlar det främst om det sociala bemötandet, och vilken möjlighet personer som avviker från hälso- eller funktionsnormer har till delaktighet i liv och samhälle. Man skulle alltså kunna säga att det viktiga för Fritzson vad gäller människans hälsa och funktion är att hon inte utsätts för personligt eller strukturellt förtryck på grund av den.

8.2.2. Ägande

Ägande som i ägande av pengar eller fysiska föremål är inget Fritzson går in närmare på i sin bok, men han diskuterar återkommande frågan om hur lagstiftning och praktik möjliggör eller försvårar för personer med funktionshinder att få sina behov och rättigheter tillgodosedda. Frågan om ägande ligger nära frågan om agens, och blir extra aktuell i spänningen mellan assistent och brukare. Fritzson refererar till några artiklar och avhandlingar där personer med assistansbehov redogör för sina erfarenheter, och noterar en spänning mellan assistansbrukarens behov och intressen å ena sidan och assistentens förmåga, egna principer och idéer om vad som är ”bäst” för brukaren och andra sidan. Att som assistent försöka ta kontroll över det sätt på vilket brukaren vill använda sina pengar och sin tid ser Fritzson som ett uttryck för förtryck.¹⁰³ Det viktiga när det kommer till ägande är att den enskilda personen inte fråntas sin självbestämmanderätt.

8.2.3. Gemenskap - familjeliv

Utifrån ett ICF-perspektiv kan frågan om gemenskap ses som näraliggande frågan om delaktighet. Att hindras att uppleva gemenskap med andra är definitivt en funktionshinderande faktor. Fritzson föreslår att den fråga evangeliernas helandeberättelser bör läsas genom inte är ”Kan Gud ta bort funktionsnedsättningar?” utan ”Kan personer med funktionsnedsättningar leva i gemenskap?” – utifrån att Jesus i de berättelserna bryter stigmatiserade människors sociala utsatthet. Detta utgör en central punkt i de teologiska resonemangen i *Att tolka det tvetydiga*.¹⁰⁴ Fritzson ifrågasätter också varför lagstiftningen inte innehåller någon skrivning om rätten till familjeliv för personer med funktionsnedsättning, men berör inte vidare vilken vikt han lägger vid just familjen.

8.2.4. Sex (intimitet)

Detta är inte heller ett ämne Fritzson uppehåller sig särskilt mycket vid – men han ifrågasätter

¹⁰² Fritzson 2007 s176f

¹⁰³ Fritzson 2007 s. 69ff

¹⁰⁴ Fritzson 2007 s. 144

som sagt att nationella handlingsplanen inte nämner familjeliv.¹⁰⁵ Möjligheten att leva ut sin sexualitet är något som han ser som självklart inom assistansdiskursen. Här är även vikten av integritet stor, speciellt när man är i behov av fysisk assistans för att kunna ha ett sexliv.¹⁰⁶

8.2.5. Skapande (agens/kontroll)

Fritzson menar att det är naivt att se funktionshinderpolitiken som att den skulle kunna kompensera för alla livsmöjligheter som fallit bort – det är viktigt att inte ignorera de skillnader som uppstår i ett liv relaterat till en given funktionsnedsättning eller -förändring.¹⁰⁷ Det Fritzson kritiskt fokuserar på är den roll som konstrueras åt personer med funktionsnedsättningar, och vilket utrymme för agens som finns inom den rollen. Som exempel tar han vad som krävs för att ansöka om personlig assistans:

När en person söker personlig assistent är uppgiften att berätta för den handläggare som skall fatta beslutet om vilket behov som den sökande har, vilket innebär att han eller hon skall berätta allt hon *inte* kan göra. Att berätta vad man kan och vilka förmågor man har är en dålig taktik för den som vill ha personlig assistent. Detta kan i sig skapa problem för den som söker assistans. Hur konstrueras en person som ett självständigt subjekt i en kontakt med en myndighet där det gynnar den sökandes situation att framställa sig så hjälplös som möjligt? (Fritzson 2007 s78)

Ett centralt tema för Fritzson är just hur den enskildas självbestämmande ständigt omförhandlas i frågor om vad samhället väljer att prioritera. Rollen som ett självständigt subjekt är långtifrån självklar, utan föremål för en pågående politisk diskussion.

8.2.6. Jämlikhet (kommunikation)

Att jämlikhet är en nödvändig utgångspunkt, men en som ständigt kräver förhandling, är en röd tråd genom hela *Att tolka det tvetydiga*. Jag har ovan redogjort för en del av den problematik som enligt Fritzson uppstår i mötet mellan samhälleliga beslut, normer och regler, och människor med funktionsnedsättningar. I lagtexter och diskussioner här finns ständigt tendensen att beskriva fram personer med funktionsnedsättningar som ”de mest utsatta” i samhället, det vill säga några som främst har rollen att ta emot. Detta är något Fritzson vill problematisera – han skulle föredra att lagtexten snarare formulerades utifrån en strävan att respektera enskilda individers mänskliga rättigheter och/eller att bekämpa förtryck och orättvisor.¹⁰⁸ Genom hela boken finns temat att kommunikation om de egna behoven är en rättighet – de skall inte tillgodoses genom att någon annan bedömer vad som är bäst för en viss person. Därför vill Fritzson också höja ett varnande finger mot förslag om att fokusera på att förbättra omgivningens bemötande eftersom det reducerar personen med funktionsnedsättning

¹⁰⁵ Fritzson 2007 s. 68

¹⁰⁶ Fritzson 2007 s.71

¹⁰⁷ Fritzson 2007 s. 60, s. 137

¹⁰⁸ Fritzson 2007 s 94

till en mottagarroll (vilket återknyter till frågan om agens ovan).¹⁰⁹

8.2.7. Arbete (ansvar: tjänande och givande)

Fritzson utgår, vilket återges ovan, från den lagtext som säger att personer med funktionsnedsättning ska kunna ha ett arbete. Han ser dock ett problem i att lagtexten inte säger något om att arbetet skall vara meningsfullt eller möjliggöra vidare utveckling i form av exempelvis arbetsuppgifternas utformning eller lönenivå. Utgångspunkten är i vilket fall att arbete är en självklar del av mänskligt liv. Fritzson tar upp den tyske teologen Jürgen Moltmanns syn på personer med funktionsnedsättningar utifrån de nytestamentliga utsagorna om församlingen som kropp, och att de svagare delarna där ska hedras på ett särskilt sätt. Med utgångspunkt i det ser Moltmann att det finns en särskild tjänst i samhället som personer med funktionsnedsättning kan utföra, som behöver synliggöras relativt det samtal som förs om att personer med funktionsnedsättningar är de som ska bli föremål för andras tjänster. Fritzson ser dock främst ett problem i detta resonemang: Moltmann utgår ifrån att personer med funktionsnedsättning ska identifiera sig med ”svaga, föraktade och enfaldiga”. Fritzson kritiserar även Moltmann för dennes utsagor om att man bör upphöra att göra en distinktion mellan assistent och assistansbrukare. Fritzson menar att dessa olika roller inte är utbytbara, och att det istället är viktigt att se hur de skiljer sig åt och vilka risker för maktkamp och förtryck som kan uppstå i en brukar/assistentrelation. Det är skillnad på om assistenten möjliggör för brukaren att själv ansvara för sig och sitt liv, eller om assistenten kränker brukarens integritet genom att ”ta över”. Brukar- och assistentrollerna är alltså inte lika – hur maktdynamiken dem emellan spelas ut beror på om assistansen blir till ett förtryck eller ett frigörande av den som är i behov av assistans.¹¹⁰

8.2.8. Gudsrelation (delaktighet i religiöst och rituellt liv)

Att tolka det tvetydiga behandlar faktiskt inte frågan om religiös utövning ur den enskilda troendes perspektiv – och det är heller ingen punkt som Fritzson föreslår som tillägg till lagstiftningens definition av vad som utmärker ett gott liv. Det är möjligt att läsa boken som att Fritzson ser en gudsrelation och en delaktighet i kyrkans liv som en del av ett gott mänskligt liv, men det skrivs inte ut explicit. Det Fritzson däremot skriver om är teologins potential som frigörande kraft i människors liv. Fritzson har i sina mer teologiska kapitel huvudfokus på teodicéproblemet i relation till människor med funktionsnedsättningar, och lägger fram och jämför ett antal möjliga tolkningsmönster. Utgångspunkten för hans resonemang om Gud är ”[...]övertygelsen att den teologi som hjälper oss att leva med livets komplexitet inte är den

¹⁰⁹ Fritzson 2007 s. 74

¹¹⁰ Fritzson 2007 s. 138f

teologi som bygger på förenklande reduktioner utan den teologi som inom sig förmår härbärgera det konfliktfyllda mönster som tillvaron utgör.”¹¹¹ Fritzson talar inte speciellt mycket om synd, frälsning eller ett eventuellt liv efter döden, utan fokuserar på det tvetydiga och bristfälliga i livet här och nu - livets komplexitet.

8.3. Människan i relation

Med start i den filosofiskt och religiöst vanliga utgångspunkten (exempelvis Jürgen Habermas, Gyllene regeln) att god moral utgår bygger på ömsesidighet och likabehandling ifrågasätter Fritzson läsandet av ömsesidighet (”Allt vad ni vill att andra ska göra för er...”) som det samma som symmetri. Relationen mellan exempelvis en assistent och en assistansbrukare (se ovan) kan aldrig vara symmetrisk. Den kan däremot vara komplementär – en person gör det en annan inte kan göra och kompletterar på så vis denna person.¹¹²

I mellanmänniska relationer behövs en positiv medvetenhet om att människor är olika, och har olika förutsättningar. Dessa olika förutsättningar gör att människor erfar världen olika, och i möten behövs förståelse för att andras världar kan te sig annorlunda än den egna.¹¹³ I mötet mellan personer med och utan funktionsnedsättningar är det viktigt att den person som själv inte har erfarenhet av funktionsnedsättning inte använder sig av den andra för att bekräfta sin egen ställning som ”normal” – vilket kan uttryckas på komplexa sätt. Fritzson ser exempelvis ett problematiskt mönster där personer utan funktionsnedsättning tror sig ha mandat att beskriva fram funktionshindrades värdighet – som att den inte var självklar nog. Detta etablerar en ojämlikhet i relationen.¹¹⁴ Fritzson diskuterar vidare problemet med att personer med funktionsnedsättningar riskerar att bli föremål för omvärldens emotionella projektioner – när den inte har redskap att hantera de känslor mötet väcker. Exempel kan vara sentimentalitet, överdriven medömkan eller överlägsenhet. Ett sätt att hantera detta kan vara att erkänna allas kroniska sårbarhet, för att våga röra sig in i det konfliktfyllda sammanhang mötet med en person som uppfattas ”lida” kan vara. Centralt i Fritzsens resonemang är att allas erfarenheter berör alla – inga kategorier av mänskliga erfarenheter kan sorteras bort som att de bara angår ett fåtal.¹¹⁵

8.4. Synd, lidande och eskatologi

Fritzson diskuterar möjligheten att se funktionsnedsättningar som prövningar som ges till människor i detta liv som en sorts förberedelse inför en kommande, eskatologisk, tillvaro. Han

¹¹¹ Fritzson 2007 s. 105

¹¹² Fritzson 2007 s. 25

¹¹³ Fritzson 2007 s. 83, s. 90

¹¹⁴ Fritzson 2007 s. 153

¹¹⁵ Fritzson 2007 s. 88ff

problematiserar dock detta eftersom en sådan teologi riskerar att bli en grund för förtryck av personer som uppmanas att inte försöka förändra den situation de befinner sig i, ett fatalistiskt accepterande av den rådande ordningen. Utifrån detta finns också en stor orättvisa inlagd i människors olika livsvillkor, såväl marginalisering som privilegier, och därmed helt olika sorters prövningar.¹¹⁶ Kan funktionsnedsättningar ses som ett gudomligt straff för synder? Fritzson menar att en sådan hållning kan ha viss relevans: ”Många funktionsnedsättningar orsakas av mänskliga felgrepp alltifrån kriminella handlingar till misstag. Att vi människor lever utlämnade åt varandra, sårbara för andras felgrepp är en del av Guds skapelse. Det faktum att människor lever med funktionsnedsättningar ingår i den skapelse som Gud har ansvar för.” – i och med att Gud valt att begränsa sin makt. Människor lever i ett ömsesidigt beroende av varandra.¹¹⁷ Dock är det viktigt att se att Gamla testamentet, som Fritzson utgår ifrån i diskussionen om straff, innehåller utsagor om hur Gud begränsar dessa straff som människor alltså drar på sig själva.¹¹⁸ Fritzson betonar att det som kan upplevas som ett straff eller besvikelse för en människa av någon annan kan upplevas som en central del i den egna personen och inget man vill vara utan.¹¹⁹

Fritzson berör frågan om funktionsnedsättningar ska ses som en del av den skapelsegivna mångfalden, rentav som en välsignelse – eller motsatsen. Han menar att både de som mest erfar sorg och lidande på grund av egen eller anhörigs funktionsnedsättning, och de som ser det som värdefullt kan finna stöd för sina tolkningar i Bibeln.¹²⁰ Utifrån diskussionen om huruvida funktionsnedsättningar är något Gud vill eller inte föreslår han möjligheten att Gud finns med i svåra mänskliga skeenden och ”genom sin närvaro ger det tragiska en ny, fördjupad eller förändrad mening”.¹²¹

Fritzson diskuterar den möjliga tolkningen av den lidande tjänaren i Jesaja 53 – att det handlar om en person med en funktionsnedsättning.

Som en späd planta växte han upp inför oss,
som ett rotskott ur torr mark.
Han hade inget ståtligt yttre
som drog våra blickar till sig,
inget utseende som tilltalade oss.
Han var föraktad och övergiven av alla,
en plågad man, van vid sjukdom,

¹¹⁶ Fritzson 2007 s. 107f

¹¹⁷ Fritzson 2007 s. 113f

¹¹⁸ Fritzson 2007 s. 123

¹¹⁹ Fritzson 2007 s. 125

¹²⁰ Fritzson 2007 s. 130

¹²¹ Fritzson 2007 s. 114

en som man vänder sig bort ifrån.
Han var föraktad, utan värde i våra ögon.
Men det var våra sjukdomar han bar, våra plågor han led,
när vi trodde att han blev straffad, slagen av Gud, förnedrad.
Han blev pinad för våra brott, sargad för våra synder,
han tuktades för att vi skulle helas, hans sår gav oss bot. (Jesaja 53:2-5)¹²²

När texten ur Jesaja dessutom kopplas teologiskt till Jesu korsfästelse kan det ha ytterligare betydelse ur ett funktionshinderperspektiv. När Jesus korsfästs begränsas hans rörelseförmåga – den som frälser är alltså en person med rörelsehinder. När Jesus uppstår har han kvar sina sår och har alltså en permanent skada på sin kropp. Fritzson diskuterar risken med att teologin som utgår från den lidande tjänaren riskerar att underbygga en syn som hänvisar människor i lidande att acceptera sin situation och inte försöka förbättra den. Han menar dock att det inte är den enda möjliga tolkningen av den lidande tjänaren som försonare.¹²³

Fritzson diskuterar även Jesus syn på funktionsnedsättningar – har de med synd att göra? Han använder Johannes 9 som exempel: där möter Jesus människor som frågar om en mans blindhet beror på hans eller hans föräldrars synd. Jesus svarar ”Varken han eller hans föräldrar har syndat, men Guds gärningar skulle uppenbaras på honom”(Johannesevangeliet 9:3).¹²⁴ Fritzson menar alltså att funktionsnedsättningar enligt Jesus inte är ett straff för begångna synder. Han vill dock problematisera synen på den blinde mannen: det skulle kunna ses som en reduktion av hans identitet att ge honom funktionen att vara någon Guds härlighet skall uppenbaras på. Fritzson föreslår här två resurser för att undvika att göra människors livserfarenhet orättvisa i teologiska tolkningar: eskatologi och kenosis. Eskatologiskt gäller det som Jesus säger till den blinde mannen alla människor; Fritzson uttrycker det ”Kristen tro förväntar en förvandling av alla människor”. Fritzson föreslår en syn på Bibelns berättelser om helande som en del av en frälsningshistorisk kontext – och inte nödvändigtvis som ett uttraderande av de unika perspektiv som erfarenhet av funktionsnedsättningar kan utgöra. Här kommer resursen kenosis in, det grekiska ordet för att avstå eller uttömma. Fritzson talar om hur talet om kenosis i samband med Jesus avstående från sin jämlikhet med Gud, som texten om den lidande tjänaren i Jesaja riskerar att användas förtryckande mot utsatta personer. Men han väljer att föreslå den tolkning Gianni Vattimo gör i *After Christianity*, där han kopplar kenosistanken med gästfrihet: om man avstår från en egen förförståelse ger man utrymme för andra att agera, för andra idéer att ta plats. Som exempel ger Fritzson här John Hulls bok *On*

¹²² Bibel 2000

¹²³ Fritzson 2007 s. 28f

¹²⁴ Bibel 2000

Sight and Insight där han berättar om vilka förmågor en person som förlorat sin syn kan utveckla istället. Frånvaron av en förmåga kan ge plats åt andra förmågor. Det är dock komplicerat eftersom det väcker frågor om varför alla inte helas, om nu Gud har makt att göra det. Fritzson återkommer till en funktionshinderteologisk lösning på frågan om helande i Bibeln: att läsa evangeliernas berättelser om helanden som gemenskapsunder främst, där den isolering stigmatiserade personer levte i bryts. Det justerar bilden av Gud från en ”mirakulös fixare” till en vars fokus är ”mänsklig gemenskap”.¹²⁵

Fritzson talar snarare om försoning än om frälsning. Försoning definierar han som den förvandling som sker när Gud vänder det svåra till något gott och möjliggör goda skeenden i det som tycks destruktivt.¹²⁶ Som kristen väg till försoning vill han föreslå synen på kroppens gemenskap – den annorlunda värdeskala som kommer till uttryck exempelvis hos Paulus. Fritzson läser första Korinthierbrevet som en uppmaning från Paulus till den församling som har problem med splittring att komma till rätta med det genom att uppvärdera det som ses som svagt.¹²⁷ Ett annat bibliskt exempel på den alternativa värdeskalan är liknelsen om festen i Lukas 14. När de första som bjudits in tackar nej på grund av sin upptagenhet befaller mannen som ordnar festen: ”Gå genast ut på gator och gränder i staden och hämta hit alla fattiga och krymplingar och blinda och lytta.(Lukas 14:21)¹²⁸”. Detta kan läsas som att de utsatta människorna här kommer först i andra hand, och att texten därför handlar om förtryck, men Fritzson vill ge ett alternativ till den läsningen. En möjlighet är att se det som att det handlar om att utsattheter i livet gör människan öppen för det som är viktigt på riktigt, gör människan öppen för inbjudan. Festen kan förstås som en möjlighet att dela glädje – en glädje som kommer alla till del. Texten kan därför tolkas som en uppmaning till den som har det bättre ställt att inte ställa sig utanför att dela glädjen som omfattar alla, även de som inte är privilegierade. Delad glädje är här viktigare än personlig styrka och framgång.

8.5 Sammanfattning

Människan är enligt Fritzson skapad av Gud och har en fri vilja och ett eget ansvar. Fritzson fokuserar på människans kroppslighet, och på förhandlingen om kroppens villkor, angående exempelvis normalitetsbegrepp och rättigheter. Människan är skapad till Guds avbild. Det är i hennes existens och inte i hennes intellektuella förmågor hennes människovärde ligger.

¹²⁵ Fritzson 2007 s. 144

¹²⁶ Fritzson 2007 s. 128

¹²⁷ Fritzson 2007 s. 129

¹²⁸ Bibel 2000

Man skulle kunna säga att det viktiga för Fritzon är att människan inte utsätts för personligt förtryck på grund av sin hälsa eller funktion. Det viktiga när det kommer till ägande är att den enskilde inte fråntas sin självbestämmanderätt. Varken komponentområdena ägande eller sex är dock centrala i det Fritzon skriver. Viktig är däremot rätten till familjeliv och till personlig integritet. Fritzon betonar starkt betydelsen av självbestämmande, att individen själv får kommunicera sina behov. Det är viktigt att personer med funktionsnedsättningar inte reduceras till vissa roller av omgivningen, utan själva får uttrycka sin identitet och sina intressen. Frågan om mänsklig gemenskap är teologiskt central för Fritzon.

I mellanmännsliga relationer betonar Fritzon komplementaritet framför symmetri. Centralt i mänsklig samvaro är förståelse för varandras olikheter, och insikten om allas kroniska potentiella sårbarhet. Allas erfarenheter angår alla, och är därför viktiga att lyssna till och ta tillvara.

I det mänskliga ansvaret ingår delvis ett ansvar för det att många drabbas av funktionsnedsättningar. Gud har överlåtit en del av ansvaret i skapelsen åt människan, och somliga av hennes felgrepp leder till funktionsnedsättningar. Så hanterar Fritzon frågan om funktionsnedsättningar som ett tänkt straff. I det som kan upplevas svårt av människor finns Gud dock med, och kan vända det svåra till något annat. Guds närvaro står för nya öppningar och möjligheter. För Fritzon är det viktigt att teologiska tolkningar inte används som argument för att förtryckta människor ska acceptera och blir kvar i sitt förtryck. Synen på helande fokuserar på gemenskapsaspekten som framträder i evangelieberättelser. Det viktiga med helande är inte primärt förändringen av kroppsliga förmågor, utan brytandet av stigmatiserande isolering. Detta är den del av den pågående frälsningshistoria som präglas av det Fritzon kallar en alternativ värdeskala: en där svaghet värderas upp, och gemenskap mellan människor med olika förutsättningar är det centrala.

9. Jämförelse

Hur förhåller sig den människosyn som framträder i Henri Nouwens bok *Adam, God's beloved* till den människosyn som framträder i Arne Fritzsons bok *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder?*

9.1. Människans natur

Gemensamt för Nouwen och Fritzon är deras avgränsning: de behandlar mänskligt liv – inte djurs, växters eller ekosystems. Båda böckerna handlar om människor, som individer och som gemenskaper. Båda har en kristen, skapelseteologisk grundsyn som utgår från att människan

relaterar till Gud som skapare. Båda har tillika ett fokus på människan som framför allt kroppslig varelse, och hur hennes kroppsliga förutsättningar påverkar hennes liv och relationer. Båda ställer relativt tydligt det absoluta människovärdet mot en mer utilitaristisk syn – ett exempel är Nouwens berättelse om mannen som frågar varför man ska ta hand om handikappade när det finns så många andra problem i världen. Nouwen har ett tydligt fokus på människan som Guds avbild.

Ett genomgripande tema hos både Nouwen och Fritzon är det om människan som både aktiv och passiv. Hos Nouwen, som också utmärker sig genom att relatera allt i människans liv till Jesu liv, är parallellen till passionsberättelsen i det närmaste en berättelse om den passiva människan som sakramental varelse. Båda lyfter fram att det inte finns en definitiv gräns mellan vilka människor som har agens och vilka som saknar det – i alla människor finns en sårbarhet inbyggd som kan ta sig olika uttryck i olika sammanhang och vid olika tidpunkter i livet.

Fritzon utgår i sin bok mycket från människan som varelse i ett politiskt styrt samhälle, och som del av, och offer för, strukturer. Nouwen har inte samma metaperspektiv på mänsklig utsatthet utan betonar framför allt människans beroende av andra. Detta är visserligen något Fritzon inte direkt säger emot – även han är inne på att alla människors liv, och erfarenheter av sina respektive liv, hänger ihop. Människor behöver människors omsorg – båda betonar hur Gud skapat människan som handlande varelse i skapelsen. Människans syfte är gemenskap, till kropp och själ. Fokus på kroppen återkommer ofta i båda böckerna. Det är viktigt att människan är kropp, inte bara har en. Det innebär att det är i sin kroppslighet, också, som människan står i relation, och det är genom att stå i relation, inte genom förmågor eller prestationer, som hon har del i Guds frälsningsverk.

Gemensamt har dessa teologer alltså det odiskutabla människovärdet, och varje människas potentiella sårbarhet. Fokus ligger på människan som kroppslig varelse. Fritzon har ett strukturellt perspektiv på människans villkor, och Nouwen har ett perspektiv som ser till specifika relationer mellan specifika personer, och mellan person och församling. Församlingen skulle kunna ses som ett miniatyrsamhälle ifråga om det ansvar som bör visas dem som är i behov av det. Nouwen är tydlig med att det är med sin delaktighet i gemenskap människan lever ut sin sanna mänsklighet, inte genom att prestera. En teolog som stämmer in i denna kritik av en instrumentell människosyn är David Pailin, som i sin kritik av det han kallar sekulär materialism påpekar risken för att man i ett samhälle präglad av en sådan människosyn ser personer som inte, i ekonomiska termer sett, bidrar som mindre värda.¹²⁹

¹²⁹ Pailin 1992 s.92

9.2. Människans väl: Ett gott liv

Fritzson fokuserar mycket på makt, och på vem som har makt att bestämma över och definiera livskvalitet och förutsättningar. Nouwen är mer fokuserad på personliga möten och kanske inte kan sägas vara maktkritisk på samma sätt. Fritzsons perspektiv är i mycket den lagstadgade rätten till jämlikhet och individens möjlighet till likvärdiga livsvillkor i relation till en lagstiftning som har en del övrigt att önska. Hos Fritzson är möjligheten för individen att få leva ut sin egenart och kapacitet av stor vikt. Hos Nouwen är ett gemenskapssammanhang, ett hem i skarpare fokus. En av de slutsatser Linda Vikdahl drar i sin avhandling är att hon ser ett behov av en vidare analys av vilka roller som görs tillgängliga för människor i en kyrklig kontext, och vilka roller människor riskerar att exkluderas ifrån beroende på funktion. Denna frågeställning är enligt mig mycket relevant även utanför en kyrklig kontext.¹³⁰Fritzson diskuterar det problematiska när samhällseliga system skapar givna roller för personer med funktionsnedsättningar, exempelvis att inte råka visa sig för stark eller kompetent av rädsla för att då bli av med sitt assistansberättigande. Fritzson trycker genomgående på behovet av att låta människor definiera sig själva.

Nouwen är den av de båda som, kopplat till människans natur som kroppslig, regelmässigt återkommer till vikten av beröring och intimitet för ett gott liv. Han är även den som betonar vikten av religiös gemenskap. Ingen av dem fokuserar på vikten av medicinsk vård, utan på vikten av sammanhang som underlättar, stöder, och i möjligaste mån undanröjer funktionshinder. Ingen av dem berör heller stigmatisering som kan vara kopplad till funktionsnedsättningar – och på så vis hämma möjligheten till ömsesidig beröring och kontakt med andra. En annan teolog som diskuterat vikten av beröring är Nancy Eiesland i kapitlet ”Acting out and holding our bodies together” – där hon skriver om hur kropparnas gemenskap är extra viktig bland personer med funktionsnedsättningar

In a society where denial of our particular bodies and questing for a better body is ”normal”, respect for our own bodies is an act of resistance and liberation. Further, holding our bodies together denotes attention to our sexuality as a resource for solidarity with one another and with ourselves. We maintain that knowledge is fundamentally relational.” (Eiesland 1994 s 96)

Fokus på kroppslighet och kroppslighet som rentav aktivistisk är något som det funktionshinderteologiska fältet delar med andra kontextuella fält, som postkolonial teologi och feministisk teologi.

¹³⁰ Vikdahl 2014 s. 202

9.3. Människan i relation

L' Arches fokus på att sätta den svagaste i centrum återkommer i diskussionen om hur kyrkan borde vara i *Living gently in a violent world* av Vanier/Hauerwas/Swinton, en hållning Nouwen står nära. Hauerwas ser här hur nära gemenskap, med fokus på trofasthet och närhet kan vara ett vittnesbörd för fred i världen, för möjligheten att göra tid för en fredsprocess.¹³¹

Fritzson problematiserar begreppet svaghet, och är skeptisk mot att definiera vissa personer som svaga. Både Nouwen och Fritzson uttrycker en syn på människan som komplementär i relation till andra. Detta uttrycker sig till exempel i frågan om assistans – det finns inget egenvärde i relationer att två personer ska kunna göra samma saker, utan olika människors respektive förmågor kan komplettera varandra. Att vara människa är inget man gör ensam.

Synen på gästfrihet som en viktig mänsklig kvalitet i relationen till andra, som Fritzson tar upp ur Vattimos perspektiv, är något även Nouwen finner viktigt. Viktigt i relation människor emellan är uppmärksamheten på andras gåvor, och att ge utrymme för andra att faktiskt ta plats fysiskt och själsligt. Människan har ett ansvar för att om möjligt hjälpa andra till ett gott liv. Förmågan att göra det på olika sätt kan vara en sådan gåva, som människor också kan behöva hjälp att hitta hos sig själva och leva ut. Ansvaret för andra svarar mot ett behov av att få visa omsorg. Människor växer av att ta ansvar. Detta kan jämföras med Fritzsons ifrågasättande av den lagtext som inte uttrycker vikten av att personer med funktionsnedsättningar ska ha rätt till arbete som innebär en personlig utveckling – att växa i ansvar. Även här går det att se en koppling till Vikdahls slutsats om möjliga roller för personer detta är Nancy Eiesland, som skriver om vikten av ett inkluderande nattvardsfirande – att inte utgå från normativa ritualer, exempelvis vad gäller tillgänglighet, som gör att vissa kroppar konsekvent ställs utanför.

Incarnating the disabled God through the Eucharist also means affirming the unexpected participant. Emerging from the Seder, the Eucharist involves welcoming the invisible guest, that is, opening the door to Elijah. For people with disabilities who have been visible but invisible, seen and stigmatized but not acknowledged, Eucharist as a body practice of justice and inclusion welcomes us and recognizes the church's impairment when we are not included. (Eiesland 1994 s 115)

Detta kan kopplas till den internationella kyrkliga hållning som betonar inkludering som en del av kyrkans allmänlighet. Kyrkans gemenskap är inte fullständig om det inte finns plats för

¹³¹ Hauerwas/Vanier/Swinton 2008 s. 46

alla.

Fritzson betonar starkt vikten av att människan i mötet med andra förstår och har respekt för de olika erfarenheter en människa kan komma med. Det är viktigt att en person utan funktionsnedsättning inte använder en person med funktionsnedsättning för att bekräfta en tänkt egen normalitet. Detta är inte något Nouwen diskuterar – däremot beskriver Nouwen hur han i mötet med personer som möter andra svårigheter än han själv har i livet allt mer kommer till insikt om det han ser som funktionsnedsättningar hos sig själv. Båda författarna ser insikten om varje människas på sätt och vis kroniska sårbarhet som en resurs i mötet mellan människor med olika funktion. Fritzson uttrycker att det kan vara viktigt för att människor ska våga röra sig in i det konfliktfyllda sammanhang mötet med en person som uppfattas "lida" kan vara. Nouwen beskriver en hållning inför andras lidande som bygger mycket på fysisk kontakt – att beröra den som behöver.

Både Fritzson och Nouwen reflekterar över hur människor läser sina egna liv genom andras. Fritzson betonar vikten av att inte ta avstånd från våra erfarenheter i tron att de inte berör en – allas liv angår alla, och Nouwen använder det språk där han beskriver Adams liv som parallellt med evangeliet.

9.4. Synd, lidande och eskatologi

Personlig synd är inte något som diskuteras i *Adam*, däremot diskuteras åtminstone indirekt strukturella destruktiva mönster i samhället. Huruvida den enskilde är ansvarig för det diskuteras inte, däremot beskrivs vilken inverkan dessa mönster kan ha på individen och att det gör att individen är i behov av att hjälpas eller helas. När Nouwen diskuterar individens svårigheter gör han det hela tiden utifrån individens eget lidande, inte ur ett synd- eller skuldperspektiv.

Människan behöver Guds hjälp för att klara sig i världen – och Gud kan gripa in genom att hela. I *Adam* tar sig helandena uttryck i att människan förstår att hon är älskad av Gud och därför inte behöver vara rädd. Detta knyter an till helandet som gemenskapsunder hos Fritzson. Fritzson berör frågan om funktionsnedsättningar ska ses som en sorg eller en välsignelse, och hur olika människor kan uppleva detta. Fritzson påpekar att både den som ser sin eller andras funktionsnedsättning som en välsignelse och den som erfar sorg av den kan finna stöd i Bibeln. Även Nouwen använder Bibeln för att relatera till den mänskliga erfarenheten.

Fritzson föreslår en tolkning av synen på funktionshinder som straff i att det i praktiken ofta är en följd av andra människors felgrepp och handlingar att någon drabbas av en funktionsnedsättning. Det behöver alltså inte ses som ett straff för egna missgärningar, men det

är heller inte alltid något som uppkommer utan mänsklig orsak. Gud har lämnat människan ett ansvar i skapelsen, som hon kan använda för att skada eller hela andra. Nouwen pratar mindre om människans ansvar, men har en stark betoning i varje kapitel på människans absoluta beroende av andra – vilket kan sägas implicera ett stort ansvar. Varken Nouwen eller Fritzon diskuterar i vilken mån människan kan medverka till sin egen frälsning, men Nouwen menar att Guds frälsningsverk ständigt pågår på olika sätt i människors jordiska liv. Utgångspunkten är att alla är sårbara, men det finns i det ingen koppling till synd eller skuld. Nouwen diskuterar ej något syndafall, utan utgår bara ifrån att alla människors ursprung och mål är i Gud.

Både Nouwen och Fritzon berör ett tema som skulle kunna beskrivas som ”att vara fattig i anden”. Hos Nouwen står sådan fattigdom för en sorts räddning av individen, att det kan rädda en person från en del av allt onödigt som tynger, göra en person mindre egoistiskt fokuserad. Han tar här Adam som exempel. Nouwen använder även begreppet för att beskriva den sortens tomhet som kan uppstå hos en människa som tycks ha alla världsliga och materiella förutsättningar; ett exempel är den rika kvinnan Cathy. Likheten mellan både Adams och Cathys respektive tomhet är att den visserligen är en del av det svåra i livet, men också något som kan ge utrymme åt andra människors gåvor, och åt Guds ingripande i människans liv. Även Fritzon skriver om kenosis som resurs, och diskuterar det främst på ett idéplan – att lämna ett utrymme för andra människors tolkningar och erfarenheter.

Detta kan ses som en aspekt av det som Fritzon beskriver som en alternativ värdeskala, en kristen modell för att se verkligheten. Att lägga styrka i gemenskapen mellan starka och svaga, att det är där helandet sker. Efter Adams död ser Nouwen hur Adam varit ett exempel på hur Jesus vill komma människor nära i och genom de mest utsatta. Nouwen problematiserar inte användandet av begreppet svaghet – man skulle kunna säga att han helt och hållet antagit det Fritzon benämner som en alternativ värdeskala. Både Fritzon och Nouwen lägger vikt på helande gemenskaper i det jordiska livet snarare än på eskatologiska trossatser.

Vad gäller eskatologi påpekar Fritzon att kristen tro förväntar en förvandling av alla människor. Detta kan jämföras med Nouwen som beskriver Adams kropp som ett frö till hans himmelska liv. Fritzon betonar att erfarenheten av funktionsnedsättning här på jorden inte är meningslös bara för att något kommer att förändras på den yttersta dagen. I övrigt är både Fritzon och Nouwen rätt sparsamma med att diskutera eskatologi. Hos Nouwen finns både tröstande tankar (när han tröstar den sörjande Michael) med att Adam kommer kunna gå i himlen, men också berättelsen om Adams anhöriga som inte såg något behov av att han skulle helas - att han var bra som han var. I Nouwens diskussion om Adam efter hans död är det inte

heller hans kroppsliga tillstånd i en himmelsk dimension som är i centrum, utan hur hans kropp relaterat till, och fortfarande relaterar till de kroppar som lever kvar på jorden.

För Fritzon är det viktigt att andlig acceptans av någon typ av lidande eller förtryck, eller olika eskatologiska och eventuellt tröstande perspektiv inte används som förtryckande medel, för att få den förtryckta att acceptera sitt förtryck. I det finns en tydlig aktivism, som genomsyrar hela *Att tolka det tvetydiga*. Förtryck behöver benämnas, och människor frigöras. Fritzon nämner att även privilegier kan vara utmanande i en människas liv – liksom exemplet Cathy i *Adam*.

9.5. Slutsats

Centralt för både Fritzon och Nouwen är människans kroppslighet och hur den påverkar hennes liv. Där Fritzon fokuserar på samhällsliga strukturer har Nouwen den intima relationen och den nära församlingsgemenskapen i fokus. Båda dessa perspektiv på mänskligt liv är relevant att ha med sig i ett samtal om människosyn. Att leta efter alternativ till en instrumentell syn på människovärde behövs både i relationen människa-samhälle och människa-församling/nära relationer.

För att den enskilde ska ha ett gott liv betonar Fritzon rätten till självbestämmande och agens. Nouwen är inte omedveten om vikten av personlig agens, men betonar ändå gemenskapen med andra, och ömsesidig omsorg snarare än individuell frihet. Båda ser dock gemenskap och delaktighet som centrala för att människan ska må bra. Vad gäller hälsa och funktion ser båda omgivningens förhållningssätt och fungerande sammanhang som centralare än medicinsk vård för att människan ska ha ett gott liv. Nouwen bidrar med ett starkt fokus på beröring och intimitet, som ett sätt att utöva relation oberoende av kognitiva eller verbala färdigheter.

Båda berör vikten av att människor får insikt om den svaghet alla delar, för att möjliggöra människor med olika erfarenhet av exempelvis funktionsnedsättningar. Nouwens bidrag är ett tydligt fokus på betydelsen av församlingsgemenskap för människan.

Båda beskriver människan som skadad och sårbar, snarare än syndig. Fritzon betonar tydligare människans ansvar, Nouwen betonar tydligare det ömsesidiga beroendet mellan människor. Båda betonar vikten av att inte nedvärdera den funktionshindrede kroppens erfarenhet på jorden i ljuset av en kommande eskatologisk fullbordan. Nouwen är den som är tydligast med att se kroppens jordiska liv, med de villkor en har, som ett frö till det himmelska livet.

Båda ser teologisk relevans för det Fritzson kallar en alternativ värdeskala, ett uppvärderande av det svaga och utsatta som en utgångspunkt för det kristna livet. Fritzson har ett fokus på att andliga perspektiv inte får användas för att uppmana förtryckta att acceptera och inte försöka förändra sitt förtryck. Nouwen skriver mer om vilka konkreta gåvor fattigdom i anden kan bära med sig. Det Nouwen bidrar med är att han har passionen i fokus – i avseende på passivitet, att vara utlämnad. Han sätter de som han beskriver som fattiga i anden i centrum, och skriver fram hur det som kan se ut som svaghet och passivitet kan ha stor inverkan på den kringliggande gemenskapen. Man skulle kunna säga att Nouwen drar Fritzsons alternativa värdeskala till sin spets.

10. Sammanfattning

Jag har med hjälp av analysfrågor med utgångspunkt i människosynsteori formulerad av Anders Jeffner undersökt den människosyn som framträder i *Adam, God's beloved* av Henri Nouwen respektive *Att tolka det tvetydiga: Tro, liv och funktionshinder* av Arne Fritzson, och diskuterat hur de förhåller sig till varandra. Där Fritzson lägger vikten på strukturella förtryckssystem bidrar Nouwen med personliga, subjektiva iakttagelser med erfarenhet av den praktiska gemenskap som L'Arche utgör. Nouwen har även en stark betoning på fysisk intimitet och beröring som en central del av människans liv såväl i världsligt som religiöst avseende. Båda teologerna betonar dock vikten av kroppslig och själslig gemenskap för människor i allmänhet, och för människor som av olika skäl stigmatiseras i synnerhet. Båda anger goda teologiska skäl för sin respektive hållning, och de båda perspektiven kan komplettera varandra.

Både Fritzson och Nouwen finner jag pekar framåt mot ett samtal som sätter vikt vid den ecklesiologiska aspekten av funktionshinderteologi. I relation till Vikdahls avhandling är det rimligt att tro att praktisk ecklesiologisk erfarenhet kan vara en av de viktigaste resurserna funktionshinderteologin har för att utvecklas, och för att utgöra en stark samtalspartner till teologi utan detta specifika perspektiv. Samhälleliga strukturer, vilka gemenskaper och roller som står öppna för vilka personer, och hur system som exempelvis assistans fungerar blir i den praktiska erfarenheten omöjliga att skilja från ”inomkyrkliga frågor”. Om man med Fritzsons ord utgår ifrån att ingen mänsklig erfarenhet är ointressant för den mänskliga gemenskapen, blir alla dessa frågor om tillgänglighet och förtryck högaktuella teologiska frågor.

Nouwens bidrag kan fungera som inspiration för församlingsverksamhet, vilket torde vara den främsta implikationen för detta uppsatsarbete utöver vetenskapssamhället. Goda församlingar kan, som beskrivs i *Living gently in a violent world*, fungera som vittnen för

världen. I praktiken tänker jag att det innebär att ett vidare arbete med att identifiera goda mellanmännsliga praktiker i församlingssammanhang är intressanta såväl inom som utanför den kristna kyrkan. I ett vidare studium skulle det vara värdefullt att särskilt undersöka hur aspekter som klass, genus och etnicitet påverkar möjligheten till församlingsgemenskap och delaktighet hos människor med funktionsnedsättningar.

11. Litteraturförteckning

Avhandlingar och böcker

- Eiesland, Nancy
1994 *The Disabled God*. Nashville, Abingdon Press
- Ford, Michael
1999 *Wounded prophet: A portrait of Henri J. M. Nouwen*. New York, Image Books
Doubleday
- Grenholm, Carl-Henric
2006 *Att förstå religion: metoder för teologisk forskning*. Lund, Studentlitteratur
- Hauerwas, Stanley
1982 *Responsibility of devalued persons: ethical interactions between society, the family, and the retarded*. Charles C Thomas Pub Ltd
- Hauerwas, Stanley; Vanier, Jean; Swinton, John
2008 *Living gently in violent world: the prophetic witness of weakness (resources for reconciliation)*.
Hull, John
1997 *On sight and insight*. Oneworld publications
- Hull, John
2001 *In the beginning there was darkness; a blind person's conversation with the Bible*. SCM Press
- Jeffner, Anders
1989 *Att studera människosyn – en översiktlig problemanalys*. Linköpings universitet
Tema T Rapport
- Nouwen Henri; Moesteller, Sue
1997 *Adam, God's beloved*. Darton Longman Todd
- Nouwen Henri
1988 *The road to Daybreak*. Image
- Nouwen Henri
1989 *In the name of Jesus: Reflections on Christian Leadership*. The Crossroad
Publishing Company
- Nouwen Henri
1992 *The return of the prodigal son*. Image
- Nouwen Henri
2013 *Discernment (2013)*. Harper Collins
- Pailin, David

1992 *A Gentle Touch: From a Theology of Handicap to a Theology of Human Being.*
London, SPCK

Rappmann, Susanne

2005 *Kristi kropp som kritisk metafor: teologisk reflektion kring funktionshinder.*

Karlstads universitet

Swinton, John

2000 *Resurrecting the person: Friendship and the care of people with mental health problems.* Abingdon Press

Vattimo, Gianni

2002 *After Christianity.* Columbia University Press

Jean Vanier

1992 *From Brokenness to Community.* Paulist Press

Vikdahl, Linda

2014 *Jag vill också vara en ängel: om upplevelser av delaktighet i Svenska kyrkan hos personer med utvecklingsstörning.* Artos

Bibel 2000

Artiklar

Moltmann, Jürgen

1998 "Liberate Yourself by Accepting One Another" i *Human Disability and the Service of God*, Nancy L. Eiesland, Don E. Saliers (red.), Nashville: Abingdon Press, s. 105-122

Hemsidor

<http://www.furuboda.org>

www.henrinouwen.org

www.larche.org

<https://www.oikoumene.org/en/what-we-do/people-with-disabilities-edan>

<http://www.skr.org>

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm> FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning(1993)

<http://www.who.int/classifications/icf/en/> ICF 2001

Övriga källor

EDAN:s dokument *A Church of All and for All*

Regeringens proposition 1999/2000:79 – Från patient till medborgare

Socialtjänstlagen (SoL) (SFS 1980:620)

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) (SFS 1993:387)